

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

F.H. Blokhuis, Hardinxveld-Giessendam

De onrechtvaardige Rechter? (2)

Niet vloeken maar bidden. Niet God de schuld geven, maar Hem vragen of Hij er een einde aan wil maken.

In de vorige bijdrage kwam er geen antwoord op de vraag, waarom God alles kan aanzien. Daar ging de betreffende gelijkenis van Luk. 18 niet op in. Alles goed en wel, die vraag ligt er, en kan het antwoord in deze bijdrage dan graag gegeven worden. Kunnen we niet naar boven om éven kenbaar te maken dat het in onze ogen zo niet langer kan, éven onze bedenkingen laten horen: Here, moet dat nou zo... Dat is dan niet zozeer God de schuld geven, maar het is toch wel meer dan alleen maar afhankelijk bidden om een goede afloop.

Dus richten wij een ladder op naar de hemel en we vaardigen onze vriend Job af naar boven – wie kan onze vraag beter verwoorden. Job zelf vindt dat eigenlijk ook wel: „Als een vorst zal ik tot Hem naderen” (31:37), Job moet gaan; van hem zijn het geen studeerkamervragen, maar hij torst een grote berg leed mee naar boven toe.

Maar wie staat daar nou aan die ladder van Job te trekken – nee maar, dat is Elihu, die jonge vriend van Job. Hij heeft zich geërgerd aan het dwaze gepraat van de oudere vrienden, maar ook aan deze hooghartige houding van ons en van Job: „Voordat je als een vorst naar de hemel opklimt, vriend Job: waarom heb je tegen God getwist! Hij verantwoordt toch niets van zijn doen!” (33:13).

Dat klinkt wel erg bot, maar Job zwijgt eronder, en Elihu gaat door, beter nu, denken wij: „Ik zal mijn Maker rechtvaardigen (36:3). Dit gaat ten minste op een antwoord lijken; en inderdaad komt Elihu met voorbeelden om zijn belofte te staven (36:5v.).

Het gekke is, dat hoe meer Elihu gaat verklaren, hoe liever wij het hebben. „Er is nog genoeg over God te zeggen” (36:2). Voor de dag ermee, willen wij. Het gekke (en voor ons teleurstellende) is tegelijk, dat hoe meer Elihu gaat verklaren en zoeken, hoe 'kouder hij wordt'. In 33:13 'was hij warm': God verantwoordt toch niets...

Daar had hij het bij moeten laten. En hij komt er gelukkig weer aardig in de buurt ten slotte: „Wie zou Hem zijn weg voorschrijven” (36:23) en „God is

groot, wij begrijpen Hem niet” (:26).

Het is opmerkelijk, dat Elihu op dat moment een *noodweer* beschrijft:

„Wie begrijpt de uitbreiding van de wolken, het dreunen uit zijn hut” (:29). En dan wordt Elihu héél warm: „Mijn hart beeft. Hoort, hoort het daveren van zijn stem, de donder die uit zijn mond komt” (37:1v.) Vier keer komt de vraag: Begrijp je er iets van. En dan wordt het hoog tijd dat Elihu stil wordt en aandachtig luistert naar z'n bonkende hart en naar het donderende onweer dat is losgebroken. *God zelf neemt het nu over!*

Zo begint Job 38: Toen antwoordde de HÉRE Job uit een onweer...

Wij wilden toch een gesprek met God – hier komt het. Wij hadden veel vragen, hier komt het antwoord. Nee, hier komt de ontknoping. Hier komen... vragen. Vragen van God.

„Wie zit Mij daar zwart te maken?” „Waar was jij, kleine vorst, toen Ik de aarde grondvestte?” „Wie heeft... Ben jij ooit...?” „Heb jij de paarden zo sterk gemaakt? Kunnen de gieren hun prooi zo scherp zien dankzij jou?” „Wil de bediller twisten met de Allerhoogste?”

God wil niet bedild worden, Hij zit niet te wachten op kritikasters die er hélemaal geen verstand (38:1!) van hebben. Je moet eens zien hoe profs in de topsport of op welk topniveau dan ook zich kunnen ergeren aan journalisten die er geen verstand van hebben. Hoeveel te meer...

De HERE gaat nog verder, Hij neemt Job niet alleen mee langs de paarden en gieren, maar ook langs de geweldige dieren van de 'pre-historie', met staarten als boomstammen, neerziende op al wat hoog is (zie 40 en 41, dat zal toch niet over nijlpaarden en krokodillen gaan...

Vindt u het ook niet verbazingswekkend, dat er geen woord komt over de strijd tussen God en satan.

De vragen van Job 38-41 kunnen voor ons nog met vele vermenigvuldigd worden. „Waar was jij, toen Ik mijn Zoon naar beneden stuurde?” „Ben jij het die verzoening heeft teweeg gebracht tussen God en mensen?” „Heb jij de breedte en lengte en hoogte en diepte van Christus' liefde bedacht? Heb je het gepeild?”

Ten slotte, we moeten ons goed realiseren, dat de Vader van Job beter dan iemand anders het leed van de mens kan doorgronden. Job zelf heeft vaderlijke goedheid geproefd in dat gesprek met God, in die wandeling door de schepping. Job heeft niet gezegd dat hij er geen genoeg mee nam. Nee, nu had hij God eens écht ontmoet. En hij werd er stil van.

God laat van zich horen. Wij hoeven met onze vragen niet naar boven, Hij komt wel naar ons toe.

Wil je Mij rechtvaardigen. Och, kleine vorst, begin er toch niet aan.

Wil je Mij ter verantwoording roepen? Hoor de donder.

Zie Jezus, met eer en heerlijkheid gekroond.

Machtig hè. Laat het nou maar aan Mij over.

23e jaargang – nr. 7
20 november 1992

In dit nummer

- 427 W. Smouter
Kerkelijke contacten
- 429 H. Algra
Een nieuwe liedbundel
- 430 J.C. Schaeffer
Een laatste appèl (1)
- 433 T. Hoekstra
Van meester Pennewip tot doctorandus P. (2)
- 434 D. v.d. Molen
Een bijzonder geleerde
- 437 H. Smit
Een zeer goed, zeer vol, zeer nuttig boek (1)
- 439 Joke Holwerda
Onmogelijk geluk
- 440 Anne Bergsma
Verhalen uit een verwoest verleden

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 65,- per jaar of f 36,- per half jaar.
Voor studenten f 52,- per jaar.
Buitenland f 92,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 60 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.
Opgave: tel. 05130-20476.

1992

25 nov. Vergadering Stichting Emeritaats Voorziening te Utrecht

1993

15 mei Uiterste datum voor inzending van stukken bestemd voor de Landelijke Vergadering 1994 bij de Voorbereidingscommissie te Apeldoorn (J.M. Wentink, Kam. Onnesstr. 5, 7316 LM Apeldoorn)

1994

12 mrt. Landelijke Vergadering Apeldoorn

In de komende nummers (o.a.):

Manuel Li González, De navolging J.C. Schaeffer, Over de gaven van de Geest
C.H. Valkenburg, Occultisme
C.H. Valkenburg, De genadegaven
C.N. v.d. Ziel, Zacharias: van Zwijger tot Godlover
H. van Ommen, In memoriam ds. J. Waagmeester

De Chr. Ger. Kerk van R'dam-C. zoekt een

koster of kosteres

Het betreft een parttime-functie.

Ruime woning beschikbaar.

De voorkeur gaat uit naar een echtpaar. Gezien de financiële consequenties is het van belang dat één der partners reeds een betrekking heeft of bereid is die in Rotterdam te aanvaarden.

Inlichtingen bij:

P. de Raaf
Robert Kochplaats 7 J
3068 JC Rotterdam
Tel. 010-4551789

HUIS OP DE BERG

MAAKT UW VAKANTIE IN ISRAEL ONVERGETELIJK!

Een gastvrij nederlands christelijk centrum in Jeruzalem, dicht bij de oude stad.

Ruime kamers met douche en toilet.

Een jeugdaccommodatie.

Een gezellige tuin en een prachtig uitzicht op Jeruzalem en de heuvels. Nederlandse leiding, die excursies organiseert naar o.a. Tiberias, Jericho, de Dode Zee, Massada, Qumran.

Huis op de Berg een fijne thuisbasis in Israël, ook tijdens de kerstdagen.

Inlichtingen en reserveringen:

Gezellenstraat 21, 3861 RD Nijkerk.

Telefoon 03494-58839 (ma t/m vr. 9-16 uur)

WOORD & DAAD

Wel eens aan financiële adoptie gedacht?

BON

☐ Ja, ik wil voor 40,— per maand sponsor worden van een Derde Wereld-kind, waardoor het eten, kleding en christelijk onderwijs ontvangt.

Stuur mij foto en gegevens van het kind.

☐ Graag eerst meer informatie (01830-24288)

Naam _____

Adres _____

Woonpl. _____

Zenden aan: Woord en Daad, postbus 560, 4200 AN Gorinchem

W. Smouter, Rijswijk

Kerkelijke contacten

Veel aandacht trok dezer dagen de Christelijke Gereformeerde synode, die onder meer over de contacten met onze kerken ging. Ik schrijf deze bijdrage voordat de definitieve besluiten werden genomen en het blad verschijnt na die besluiten. Ik ga dus maar niet in op de weinig bemoedigende woorden die te horen waren, want dan lijkt het of ik geen rekening houd met de mogelijkheid, dat de synode toch positiever uitspraken zal doen dan de rapporten doen vermoeden.

Wat mij wel opviel in de nu verschenen rapporten is, dat de CGK (ik gebruik verder maar afkortingen) met de GKV (de vrijgemaakten) in wezen dezelfde problemen hebben als met ons. Weliswaar ging het in hun besprekingen met de GKV ook over de vrijgemaakte klacht dat wij te los zijn in onze kerkeraden en omgekeerd over de CG klacht dat de vrijgemaakten te star zijn in hun kerkbegrip, maar daar ligt het hart van de broeders toch niet. Het is alleen op het punt van de toeëigening des heils, dat volgens de CGK door ons "geen recht wordt gedaan aan wezenlijke elementen uit de belijdenis der kerken". En daarover schrijven deputaten: "Een discussie over de toeëigening des heils met de NGK is voor ons vrijwel identiek met een discussie over die materie met de GKV". Dit sluit aan bij iets wat eigenlijk iedere buitenstaander in de gaten heeft: de GKV en wij zijn in Nederland de twee kerken, die het meest met elkaar gemeen hebben. Als je op de radio een preek of een overdenking hoort, is het voor iemand die geen vreemdeling in Jeruzalem is vrij eenvoudig om te concluderen: die moet of vrijgemaakt, of nederlands gereformeerd zijn. Te beoordelen welk van tweeën het is, vergt heel wat meer deskundigheid. En als ik tijdens mijn vakantie eens in een vrijgemaakte kerk terecht kom, is het me onmiddellijk duidelijk: hier voel ik herkenning en hier kan ik het goede van Gods huis ervaren.

Zijn er veranderingen?

Dat deze twee kerken toch zo weinig samen verder komen, heeft er natuurlijk alles mee te maken dat velen de ellende van de kerkelijke breuk persoonlijk meegemaakt hebben en dat die pijn niet gemakkelijk geneest. Er is intussen veel in beweging en daar schreef br. H. Algra over. Heel opvallend vond ik een artikel van prof. J. Douma in De Reformatie van 15 augustus. Prof. Runia had ergens uit woorden van Douma geconcludeerd, dat de Vrijgemaakten flink veranderd zijn en dat er flink verschil onder hen is. Dr. W.G. de Vries had dat heftig bestreden, maar Douma schrijft dan: we verschillen wel degelijk. "Daarom

zit Runia er niet naast als hij op een belangrijk verschil onder ons wijst. En ook op het feit dat zo'n verschil samenhangt met onze visie op de kerk. Het zou ook onjuist zijn met het oog op anderen en op mijzelf vol te houden dat we toch zo gelijk gebleven zijn sinds de Vrijmaking. Dat zijn we duidelijk niet." Het gaat hierbij dan concreet over de openheid bij de samenwerking met leden van andere kerken, zoals die onder meer uitkwam in de openstelling van de redactie van het Nederlands Dagblad.

Het is juist in deze situatie, dat ik blij ben met het boek van ds. Van den Brink en ds. Van de Kwast over de breuk in de zestiger jaren, onder de titel "Een kerk ging stuk". Van meerdere kanten is al gezegd, dat beide predikanten hiermee een zware en pijnlijke taak hebben vervuld. Je schrijft over zulke dingen niet met vreugde. Het was tot op heden onder ons dan ook nog vrijwel niet gedaan. Ik herinner me heel goed, dat er in de jaren na de kerkelijke strijd (was het 1972?) door de overheid een soort volkstelling werd gehouden, waarbij iedereen een enquête moest invullen. Daar moest ook ingevuld worden van welke kerk je eventueel lid was. "Schrijf maar 'christelijk'", zei mijn vader toen. We zullen wel in de kleine groep 'overigen' zijn ingedeeld. Ik kon me die reactie heel goed voorstellen. Christelijk, dat was toch het enige wat we wilden zijn en wat moest je verder zeggen? Toch kan dat antwoord niet blijvend voldoen en je zult gewoon moeten weten hoe het allemaal zo gekomen is.

Welke kerk ging stuk?

Ik heb in onze kerken van meerdere, ook jonge, mensen gehoord dat ze blij zijn met dit boek. En ook door veel vrijgemaakten is het goed ontvangen. Natuurlijk niet door iedereen. Dr. W.G. de Vries schreef vijf afleveringen in De Reformatie onder de titel "Welke kerk ging stuk?" En zijn antwoord is, kort samengevat: niet de mijne maar die van jullie. Dat het in werkelijkheid onze kerk is die stuk ging, komt op deze manier niet goed uit. Overigens heb ik het sterke vermoeden, dat artikelen als genoemde ook in zijn eigen kring vooral contra-productief zijn. Broeders en zusters die het altijd al gedacht hadden, zullen er door bevestigd worden. Maar juist degenen die anders gaan denken, zullen alleen al door de toon de reactie hebben: hoe het allemaal zit weet ik niet, maar als het zo moet... Ik merk trouwens toch een ontwikkeling in twee richtingen op. Degenen die de breuk veroorzaakt hebben, zijn op een leeftijd gekomen waarop je jezelf de vraag stelt: waar

heb ik het allemaal voor gedaan? Er zijn er die hun mening versterken en dat merk je aan een net iets te luide toon. Ik heb dat helaas ook aan onze kant van de breuklijn meegemaakt. Er zijn er ook die door de jaren juist milder gaan oordelen.

Typisch zestiger jaren...

Bij een beoordeling van de breuk mis ik nogal dat de ontwikkelingen binnen het raam van die tijd gezet worden. Als ik een en ander lees, dan gaat het nogal eens door me heen: ach ja, typisch taal van de zestiger jaren... Neem nu de beruchte 'Open Brief', uit 1966: "We worden met ons vaak klein vaderlands gedoe als Gereformeerde Kerken in Nederland weggeroepen naar het niveau van de wereldkerk. En dat zal steeds meer gebeuren, of we dat wensen of niet. Daarheen dringt ons Christus' leiding in de wereldgeschiedenis". Het is in dit verband, dat de brieven schrijvers meenden te leven in een tijdsgewricht waarin Gods volk "zoekt naar de grenzen van zijn kerkelijke gemeenschap; waarin, gestuwd naar het niveau van het denken in wereldproporties, ieder zich opnieuw afvraagt, of het historisch fundament van de Nederlandse Gereformeerde Kerken ook samenvalt met het fundament van de heilige, algemene, Christelijke Kerk". Zo ging dat in die dagen: de grenzen van wat kan en mag moesten verkend worden, vanuit de overtuiging dat we wereldburgers werden. Nu heeft dat in onze kerken zo'n vaart niet gelopen. Internationaal komen wij niet veel verder dan dat we wat mopers van de Doppers vernemen. Ironisch genoeg zijn het de laatste jaren vooral de Vrijgemaakten, die zichzelf voortstuwen naar wereldproporties. Ze bouwen een soort vrijgemaakte Wereldraad en ze krijgen dus steeds meer te maken met de vraag uit de Open Brief: "hoe is dan de verhouding tot andere kerken in binnen- en buitenland, die kennelijk Gods kinderen vergaderen, maar niet onze belijdenisschriften hebben, noch onze samenlevingsregels kennen?" En daar blijken ze vrij open in te zijn. Presbyteriaanse kerkorde, Westminster Confessie, dat kan allemaal. Het is mij een raadsel hoe men destijds uit deze woorden een "disputabel stellen van de belijdenis" heeft kunnen halen. Het lijkt mij zonneklaar te gaan over de vragen, waar je in het contact met anderen op stuit en waar de vrijgemaakten nu meer mee te maken hebben dan wij. Overigens wil ik niet suggereren, dat er destijds eigenlijk niks aan de hand was. In dat tijdsgewricht was de hele samenleving bezig met vragen over gezag en mondigheid en de kerk ook. Ze kregen daar de vorm van een con-

flict tussen het voortgaand verstaan van de Schrift en de formuleringen van belijdenis en kerkorde. Deze laatste zijn bedoeld als een – menselijke! – bescherming van wat het kostbaarst is: de leer der zaligheid, die in de Bijbel te vinden is. Een heel duidelijk verschil lijkt me, dat onze kerken niet meer zo makkelijk in één adem spreken over "Schrift en Belijdenis". We hebben de belijdenisgeschriften leren kennen als een voortreffelijk middel om te "volharden in de leer der apostelen" en daarom weten we ons eraan gebonden. Maar wanneer over enig punt discussie ontstaat zien wij het niet meer als een toereikend antwoord om te zeggen: zo staat het in de belijdenis of de kerkorde. We gaan er dan zo lang mogelijk mee door om te proberen elkaar te overtuigen op grond van Gods woord. En lukt dat niet, inderdaad, dan verdragen we elkaar, als we menen dat het verschil niet het hart van ons geloof raakt.

Schaatsen op dun ijs

De radicaal andere oplossing, die de vrijgemaakten kozen, is om in alle gevallen te zeggen: hoe het ook mag zitten in de Bijbel, *we hebben nu eenmaal afgesproken* om ons te binden aan belijdenis en kerkorde. Dat raakt zelfs de orde in de liturgie en de afspraak dat in een kerkeraad de predikant praeses moet zijn. Er zijn momenten (niet in genoemde kwesties), dat ik jaloers ben op die duidelijkheid, maar de vraag is natuurlijk wel hoe je dat fundeert. Het is in elk geval schaatsen op dun ijs, zoals blijkt nu veel vrijgemaakten zich gaan afvragen of ze wel de enige ware kerk zijn. Prof. dr. M. te Velde wijst tegenover de bewering dat er meer 'openheid' komt, op het feit dat de belijdenis niet spreekt van *een* ware kerk, maar van *de* ware kerk. En hij vervolgt: "Deze belijdenis is onze belijdenis. Dit zeggen wij, allen samen en ieder afzonderlijk, over de kerk. Wij geloven dat van harte. De belijdenis van de kerk, die ook in de statuten van het ND wordt aangehaald, is een belijdenis waar in artikel 28 niet staat, dat ieder schuldig is zich bij *een* (evt. ware) kerk te voegen, maar bij *de* ware kerk te voegen". Hij weet niet anders of "op onze catechisaties wordt overal met de jongeren zó over de kerk gesproken". Bij de behandeling van andere kerken bijvoorbeeld. "Als dominee doe je je best om de jongelui zo goed mogelijk duidelijk te maken, waarom je daar niet thuis hoort, welke geestelijke schade je daar structureel oploopt, of welke onaanvaardbare risico's je neemt, waarom je tegen Gods wil handelt als je hervormd bent of synodaal of Nederlands-

gereformeerd of christelijk gereformeerd" (De Reformatie, 5 sept. 1992). Dit is wel duidelijke taal, maar in de eerste plaats vergist Te Velde zich. Op vrijgemaakte catechisaties wordt nu al niet "overal met de jongeren zó over de kerk gesproken". En in de tweede plaats valt te vrezen, dat steeds meer Vrijgemaakten zullen merken dat het gewoon *feitelijk* niet waar is, dat er in ons land maar één ware kerk is. Ik zeg dan: dat ligt niet aan de belijdenis, maar aan onze zondige verdeeldheid. Maar je lost dat in elk geval niet op door gewoon nog een paar keer te herhalen: "Dit zeggen wij, allen samen en ieder afzonderlijk, over de kerk". Je kunt aan zo'n voorbeeld zien, dat de vragen over de ruimte die er binnen een kerk van gereformeerde belijdenis is, nog niet opgelost zijn. Door niemand, trouwens. De CG deputaten hadden de opdracht om "zich te bezinnen op de vraag welke ruimte voor verscheidenheid er in een kerk van gereformeerde belijdenis kan en mag zijn" en daar zijn ze niet uitgekomen. Onze commissie ter bestudering van de openstelling van het diakenambt voor zusters der gemeente moest onder meer ingaan op "de rechtmatigheid van een beroep op de christelijke vrijheid in dezen" en daar is in het verschenen studierapport nog niets over te lezen. Van de Vrijgemaakten ken ik op synodaal niveau zo'n studieopdracht niet, maar ze hebben er levensgroot mee te maken.

Ondubbeltzinnig en onbekrompen

Ik vind eigenlijk, dat wij deze vragen (bij ons opgekomen in de zestiger jaren) ontlopen zijn doordat er een scheur is ontstaan. Vanouds zeiden we, dat je de belijdenis "ondubbeltzinnig en onbekrompen" moet aanvaarden. Welnu, de vrijgemaakten doen het ondubbeltzinnig en wij doen het onbekrompen, maar dat is geen oplossing. Het is naar twee kanten geen oplossing. Van de GKV geldt dat ze in feite een hulpmiddel buiten de Schrift hanteren, dat moet dienen om de eenheid te handhaven. Ik bedoel de belijdenis en de kerkorde. Die twee dreigen echter hun karakter van hulpmiddel te verliezen en dan gaan ze fungeren als het deksel op de pot, dat er op een gegeven moment afspringt. Maar voor ons is het ook geen oplossing als er weinig meer valt te melden dan dat wij "aan de vrijheid geroken hebben". We hebben inderdaad een kerkelijk akkoord dat meer ruimte laat en we zijn nog steeds op zoek naar de grenzen van 'de christelijke vrijheid'. Maar durven wij wel glashelder te zeggen waar voor ons die grenzen liggen en wat de grondslag voor onze eenheid vormt? Hebben we daar voor

een nieuwe generatie een duidelijk antwoord op, of teren we gewoon nog een tijdje op de eenheid die we traditioneel hadden?

Ik wil maar zeggen: ruimte en belijndheid hebben we beiden nodig en daar kunnen we alleen samen uitkomen. Eigenlijk hadden we daar samen uit moeten komen toen de onvermijdelijke vragen in de zestiger jaren opkwamen. In de huidige situatie lijkt het niet haalbaar om er samen uit te komen in de zin van een officiële kerkelijke eenheid. Maar dan is het des te meer zaak om wél naar elkaar te luisteren. Naar soms te harde kritiek van de vrijgemaakten. En naar soms te ver gaande vragen van Nederlands gereformeerden.

Hoe nu verder?

We raken daarmee aan de vraag, hoe we verder moeten na het boek "Een kerk ging stuk". Ik las in een bespreking, dat het boek hier onvoldoende op in gaat, maar dat was nu eenmaal het onderwerp er niet van. Dat we verder moeten is echter wel heel zeker. Het was nodig dat de pijn en de moeite beschreven werden, maar we moeten daar niet in blijven hangen. Ik denk aan de apostel Paulus, die in Efeze 2 zegt dat de tussenmuur, die scheiding maakte, is weggebroken. Hij bedoelt dan de muur op het tempelplein, die Joden en heidenen van elkaar scheidde. Het is wel heel frappant, dat juist Paulus schrijft over de afbraak van die muur, want hij zat nu juist gevangen vanwege het feit dat die muur er nog altijd stond (hij zou een heiden uit Efeze de tempel binnen gebracht hebben). En toch gelooft hij, dat in Christus de muur fini is en dat Christus onze vrede is, en zo is het ook. Wat zou het een zegen zijn, wanneer ouderen onder ons, die de breuk meegemaakt hebben, durven te leven in het geloof dat die breuk er in Christus niet is. Ik weet het, ze zitten dan wel niet gevangen, maar zijn toch persoonlijk zwaar getroffen door die breuk. Maar zou het geloof daar ook overheen kunnen zien, in de wetenschap: in Christus *zijn* we een? Dat zou een grote zegen zijn voor de kerken in Nederland. Want heus, het is zoals ds. Van den Brink ooit schreef: "Het schisma liegt!"

H. Algra, Den Helder

Een nieuwe liedbundel

Onlangs besteedde het Nederlands Dagblad (Variant) aandacht aan het zingen op vereniging en in het gezin. Vroeger zongen veel gereformeerden bij het harmonium. Daarna lijkt het thuis zingen min of meer in de vergetelheid te zijn geraakt. Ook op verenigingen en bijbelkringen werd weinig meer gezongen. De journalist van het N.D. bespeurde een ervaring van het zingen in christelijke gezinnen. Ik heb de indruk dat hij gelijk heeft. En ik denk dat dat in vrijgemaakt-Gereformeerde kring mede te maken heeft met het verschijnen van de Liedbundel van 'Evangelisatie en Recreatie' (E&R).

De eerste 50 liederen in de bundel zijn psalmen. Een terechte keus. Je kunt ook andere 'lofzangen en geestelijke liederen' zingen, maar je mag de psalmen uit de Bijbel niet overslaan, want nergens staat God zó duidelijk centraal. Helaas is dat in veel gangbare liedbundels 'vergeten', met als gevolg dat er buiten de kerkdiensten ook niet zoveel psalmen worden gezongen.

Jammer is wel dat er in de E&R-bundel fors werd geselecteerd: 50 van de 150 psalmen. Ik miste er al direct een paar die ik zelf mooi vind: 93, 101, 117, 119, 147. Toch komt een aantal van deze psalmen later in de bundel terug, zoals de mooie (muziek-) weergave van de onberijmde tekst van psalm 117. Een nadeel is wel dat de bundel de vrijgemaakt-Gereformeerde psalmberijming gebruikt. Je voelt je daarmee toch een beetje een buitenstaander.

Na de 50 psalmen volgen bijna 200 andere liederen. Naast een aantal moderne bewerkingen van de psalmen vinden we gezangen (o.a. uit het Liedboek voor de kerken), liederen van Continental Sound of Universal Songs (meestal opgenomen in de Zangbundel van Youth for Christ) en Opwekkingsliederen. Een aantal van deze liederen is bijzonder geschikt voor kinderen. Aparte aandacht vragen 2

liederen uit Taizé met gregoriaanse invloed; mooi om te zingen. En tenslotte de gezongen zegen uit Numeri 6. Daar kun je de kerkdienst dus ook mee afsluiten.

Het is een plezierige liedbundel van E&R met voor elk wat wils. Nu het harmonium vaak door de gitaar vervangen is, is het ook handig om te weten dat de gitaargrepen in de bundel vermeld worden. Er staat veel bekend werk in deze bundel. Niettemin is het een aanrader voor iedereen die vindt dat zingen bij het christelijk geloofsleven hoort. Voor de prijs hoeft je het niet te laten: 15 gulden voor 300 blz. muziek.

Liedbundel van de Vereniging Evangelisatie en Rekreatie, Postbus 1222, 8001 BE ZWOLLE
Distributie: Boekhandel Riemer, Stationsstraat 131, 3851 ND Ermelo, (03417)-52405

Pastorale notitie

J.M. Smelik, Nieuwegein

Een huizenbezitter op zoek naar een huis...

Hij is een man die altijd zelf zijn zaken regelde. En dan ook nog in het groot. Hij heeft een eigen bouwbedrijf opgericht en het is hem in de tijd van woningschaarste voor de wind gegaan. Enorme projecten heeft hij gerealiseerd. Hele stadswijken gebouwd. Weet hij zelf nog wel van hoeveel huizen hij de eigenaar is? Hij is groot geworden en geniet van de macht die hij bezit. Hij denkt alles en iedereen naar zijn hand te kunnen zetten. Hij is gaan geloven dat hij het leven onder controle heeft. En nu dit...

Hij ligt voor de tweede keer in het ziekenhuis en het is niet best. Moesten ze hem de vorige keer vertellen dat bij de operatie niet de hele tumor weggehaald kon worden, nu is het hopeeloos... ze kunnen niets meer voor hem doen. Wat wordt ook de grootste zakenman klein als hij zoiets te horen krijgt. „Ik weet niet goed hoe ik het heb”, zegt hij als ik hem op dat voor hem zo

aangrijpende moment van z'n leven weer opzoek. „Ik besef dat mijn bestaan door die kwaal dodelijk bedreigd wordt. Verschrikkelijk, die angst, die pijn, die afhankelijkheid, waaronder ik nu lijd. Maar het is tegelijk ook zo'n andere wereld om me heen. Ze zijn hier allemaal zo vriendelijk en zo behulpzaam. Niets is hun teveel. Verpleegkundigen, artsen, fysiotherapeuten – ze doen wat ze kunnen om mijn leed te verzachten en het me naar de zin te maken. En dat doet me ook zo verschrikkelijk goed. Vreemd is dat met mij...”

Ja, zoiets is hij niet gewend. Hier, in het ziekenhuis, voelt de wereld om hem heen zacht. Zijn wereld was hard. Daar was al die aandacht voor de ene mens meestal ver te zoeken. Het gaat om de winst, nietwaar, en om een gezond bedrijf. Hij is de grote baas, die het heeft gemaakt, die de beslissingen neemt, ook over mensen. Had hij ooit wel echt aandacht voor hen?

En voor zichzelf? Het is alsof deze voor hem nieuwe omgeving iets in hem losmaakt wat hij in alle drukte vergeten was. Weggedrukt had. „Ik weet zeker dan mijn leven nu heel anders wordt”, zegt hij. „Waar in, bedoelt u?” „Rust zoeken. En geborgenheid.”

Een man, die vele huizen bezit, maar zelf nergens thuis is. Iemand, die op zoek gaat naar een thuis dat geborgenheid biedt. Ik begin een beetje te begrijpen, waarom hij tijdens zijn vorig verblijf in

het ziekenhuis zo anders was, zo ongemakkelijk. Heel deze wereld van aandacht en liefde benauwde hem aanvankelijk. Hij wist er geen raad mee. Zijn radeloosheid zette hij om in boosheid. Wie hem kwamen helpen werden soms afgesnauwd. Bezoekers kregen z'n ergernissen te horen: dat het eten koud was, dat hij zolang op de dokter moest wachten, dat het bed te hard was, dat... Steeds eenzamer werd hij. Bars en nors lag hij in bed. Z'n kamer een vesting. Een man, wiens wereld overhoop gehaald is. Van binnen een chaos. Naar buiten toe een muur van radeloos verzet.

Soms hebben mensen mokerslagen nodig wil zo'n muur om hen heen doorbroken worden. Dat gebeurde met hem. En nu is er een wereld voor hem opengegaan. Nu staat hij open voor dat andere. De ander. De Ander. Een geregelde kerkganger was hij niet meer. Zo nu en dan tijdens z'n vakantie in het buitenland. En hij gaf wel geld voor de bouw van een nieuwe kerk... „Ik ga het nu weer zoeken, dominee. Maar zou God me nog wel zien aankomen? Zou er bij Hem een plekje ook voor mij zijn?” Die vraag brengt ons op Jezus' woorden over het Vaderhuis met de vele woningen. Plaats voor velen. Royaal de ruimte! Ook voor deze zoeker naar een huis. Een huis, waar hij mag zijn, waar hij leven kan, waar hij geborgen is.

J.C. Schaeffer, Apeldoorn

Een laatste appèl (1)

Toespraak tot de Chr. Geref. Synode van Apeldoorn op 22 oktober 1992

1892-1992

Geachte broeder praeses, eerwaarde en weleerwaarde broeders afgevaardigden.

Samen met de broeders ds. C. Bakker, ds. P. Busstra en P. Wassenaar mag ik vandaag als vertegenwoordiger van de Commissie voor Kontakt en Samen-spreking van de Ned. Geref. Kerken in uw midden zijn en tot u spreken. Laat ik beginnen met enkele opmerkingen over een aantal zaken, dat u reden tot grote vreugde geeft.

Allereerst noem ik het feit, dat u in dit jaar van onze Heer 1992 terugziet op honderd jaar Christelijke Gereformeerde Kerken. U hebt dat vlak voor het begin van deze Synode op een speciale wijze mogen herdenken op een bijeenkomst in Barneveld.

U zult hopelijk kunnen billijken, dat wij als vertegenwoordigers van een kerkgemeenschap, waarvan de vadersen destijds welgemeend en weloverwogen een andere keus deden, daar enerzijds wat verlegen mee zijn. Ook een eeuw verder blijkt er verschil van mening mogelijk te zijn of het 'thans nog niet', dat toen door uw vertegenwoordigers werd uitgesproken al of niet terecht was.

Maar anderzijds zien wij met enige heilige jaloersheid, dat u in die honderd jaar als kerken alleen maar bent gegroeid en dat u de onderlinge en organisatorische eenheid veel meer hebt kunnen bewaren dan de Geref. Kerken. Wij, Ned. Gereformeerden, moesten door 1944 en 1967 heen, met alle verschrikking en verdriet daarmee verbonden. Zulke, diepe trauma's verwekkende, gebeurtenissen zijn u, God zij dank, bespaard gebleven. En ook al weten wij, dat de interne spanningen bij u toenemen – het rapport van uw Deputaten Eenheid maakt er immers onomwonden melding van –, we zijn met u blij dat u toch dit jaar met elkaar als kerken een dergelijk feest hebt kunnen vieren.

Felicitaties

Graag willen wij u ook van harte feliciteren met een aantal heuglijke gebeurtenissen i.v.m. de Theol. Universiteit van uw kerken. Dan denk ik allereerst aan de twee eerste promoties, van dr. H.G.L. Peels en van dr. J.W. Maris, die daar kort na elkaar plaats mochten vinden. Ik reken het mij tot eer, dat ik op een wel heel bijzondere wijze, als paranimf, bij die allereerste promotie betrokken mocht zijn. Weliswaar was die eer in eerster instantie niet voor mij, maar voor één van mijn Ned. Geref. collega's bestemd¹. Maar toen hij door verdrietige omstandigheden niet in de gelegenheid was dr. Peels die

vriendendienst te bewijzen, heb ik dat zonder bedenking en graag van hem overgenomen. Temeer omdat op die wijze ook iemand uit onze kerkgemeenschap betrokken mocht zijn bij een belangwekkende en feestelijke gebeurtenis aan uw Universiteit, die toch evenzeer onze kerken raakt. Verder feliciteer ik uw kerken en de Universiteitsgemeenschap met het feit, dat de beide pas gepromoveerden inmiddels door uw Synode mochten worden benoemd tot hoogleraren om zo de kerken te dienen in de vorming van toekomstige predikanten en met verder wetenschappelijk onderzoek op het terrein van de theologie. Ik hoop en bid van harte, dat zij op deze post voor uw kerken en via onze studenten in Apeldoorn ook voor de onze, maar daarenboven nog breder voor Christus' kerk in Nederland tot zegen mogen zijn.

In dit verband noem ik ook met waardering het resultaat van de wetenschappelijke arbeid van de Apeldoornse hoogleraren J. van Genderen en W.H. Velema, die in dit jaar hun *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek* mochten zien verschijnen. Het is een standaardwerk geworden, waar m.i. niemand, die vandaag wil theologiseren in rapport met het verleden én het heden, omheen kan. Ook daarvan hoop ik, dat het niet alleen voor het denken en geloven van theologische studenten, maar voor het geestelijk leven van tallozen in ons land rijke vrucht mag dragen.

Plaatselijke vorderingen

Wanneer ik dan nu enige aandacht geef aan de ontwikkeling in de verhouding tussen onze beide kerkverbanden, dan moet ik konstateren dat de trend die ook drie jaar terug al zichtbaar was, zich heeft voortgezet. D.w.z. er is sprake van uitbouw en verdieping van kontakten op het plaatselijk vlak en stagnatie van het gesprek op landelijk niveau.

Als meest sprekende voorbeeld van het eerste, de uitbouw en verdieping van kontakten, noem ik de verklaring van de samenwerkingsgemeenten van Almere, Lelystad en Nieuwegein, die in 1990 uitspraken, dat de geestelijke eenwording in hun gemeenten als voltooid mag worden beschouwd en dat de samenwerking het stadium van het voorlopige experiment definitief achter zich heeft gelaten.

Ik denk ook aan ontwikkelingen in de samenwerking tussen onze gemeenten in Arnhem en Rotterdam. Al besef ik heel goed, dat met name de situatie in laatstgenoemde gemeente, kerkver-

bandelijk gezien ook reden is tot grote spanning.

En met extra grote persoonlijke betrokkenheid maak ik melding van het resultaat van de samensprekingen in deze plaats, waar uw Universiteit staat en waar u nu uw synode houdt. Juist in dit jaar mocht na intensieve gesprekken de kanselruil tussen de drie Chr. Geref. Kerken en de Ned. Geref. Kerk van Apeldoorn een feit worden. Nadat op 19 mei j.l. de Chr. Geref. classis Apeldoorn vaststelde, dat aan alle voorwaarden om hiertoe over te gaan, was voldaan, hebben voorgangers uit beide kerkverbanden al één- en andermaal in elkaars gemeenten Gods Woord bediend. En op 8 oktober j.l. hebben we in een gezamenlijke gemeentevergadering de Heer van de kerk geloofd en geprezen voor de herkenning en erkenning, die Hij deed groeien. We hebben de gevonden eenheid ontvangen als een geschenk uit zijn hand.

Landelijk thans nóg niet?

Juist tegen deze achtergrond is de impasse in het landelijk gesprek des te schrijnender. Voor mij persoonlijk was het een onthutsende ervaring om simultaan deel te nemen aan de gesprekken op plaatselijk en op landelijk niveau. De vreugde om mee te maken, dat we hier in de Apeldoornse situatie stap voor stap verder kwamen en naar elkaar toe groeiden, stond tegenover het verlamdende gevoel, dat in het gesprek tussen uw Deputaten en onze Commissie maar geen bevredigende consensus kon worden bereikt. En het contrast deed zich des te scherper voelen, omdat op beide niveaus over exact dezelfde zaken werd gesproken: over de toeëigening des heils, de prediking, de gemeentebesouwing en daarnaast ook over zaken van kerkordelijke aard.

Broeder praeses, u zult begrijpen, dat wij niet zo blij kunnen zijn met het rapport van uw Deputaten. Met name niet met het eindvoorstel dat door de meerderheid van het Deputaatschap aan uw synode is voorgelegd².

Het is teleurstellend opnieuw te moeten vallen onder een oordeel, waarin we ons beslist niet kunnen herkennen. Ik doel met name op de uitspraak, dat aan onze zijde „alle nadruk ligt op de verantwoordelijkheid van de mens en nauwelijks op de soevereiniteit Gods”. Zo'n zin als conclusie uit onze correspondentie, verbaast mij.

Ik ben er nl. van overtuigd, dat heel onze Commissie zich zal kunnen vinden in het spreken van ds. Baars in de bijlage bij het bezinningsgedeelte van het Deputatenrapport, die afgelopen

dinsdag door uw vergadering unaniem ter bespreking op de kerkelijke vergaderingen aan de kerken is aanbevolen. Ik doel met name op zijn stelling „dat de toeëigening van het heil in onze belijdenis primair wordt toegeschreven aan de Heilige Geest. Ook kan gezegd worden dat de gelovige zich het heil toeëigent door het geloof dat vrucht is van het werk van diezelfde Geest.”

Hier wordt inderdaad met schriftuurlijke evenwichtigheid gesproken over het soevereine werk van Gods Geest en over de daaruit voortvloeiende roeping van de gelovige zich door de Geest te laten leiden. Het is de schriftuurlijke evenwichtigheid van Fil. 2:12 en 13, waarin Paulus een appél doet op de verantwoordelijkheid van de mens met beroep op de soevereiniteit Gods: „Daarom, mijn geliefden..., blijft ... uw behoudenis bewerken, met vreze en beven, want God is het, die om zijn welbehagen zowel het willen als het werken in u werkt”.

Hoe komt het nu toch, zo heb ik mij afgevraagd, dat Deputaten in ons spreken telkens weer menen te stuiten op een overaccentuering van de verantwoordelijkheid van de mens ten koste van de soevereiniteit van God? Zou het niet zo kunnen zijn, dat de aard van ons gesprek een dergelijke accentuering uitlokt? Als Deputaten opkomen voor de ene kant van de zaak, omdat ze vrezen, dat die bij ons teveel onderbelicht blijft, verleidt dat ons mogelijk om wat meer accent op de andere kant te leggen. Zouden wij een andere, zeg een methodistische of remonstrantse gesprekspartner hebben, dan zouden wij ongetwijfeld de accenten veelmeer leggen zoals u dat van ons verwacht en hoopt.

Overigens blijft het voor ons een raadsel hoe Deputaten de door mij gewraakte formulering kunnen gebruiken, dat bij ons alle nadruk ligt op de verantwoordelijkheid van de mens en nauwelijks op de soevereiniteit Gods. Dat zouden wij dan toch nog eens graag met de stukken zien aange-toond.

Ons 'laatste woord'

Broeder praeses, ik hecht er verder grote waarde aan om, voordat u straks over deze zaken met elkaar in gesprek gaat, een poging te wagen om een mogelijk misverstand uit de weg te ruimen.

In het rapport van uw Deputaatschap wordt herhaaldelijk blijk gegeven van teleurstelling, dat onze Commissie niet verder wilde gaan dan een schriftelijke verklaring van standpunten, gevolgd door een eveneens schriftelijke beantwoording van vragen n.a.v. die standpuntverklaring. Uw Deputaatschap zag hierin een belemmering om te voldoen aan de opdracht van de Synode van Groningen, om namelijk de gebleven verschillen nog eens door te spreken. Waarom heeft onze Commissie zo'n inhoudelijk gesprek in deze laatste ronde inderdaad konsekwent geweigerd?

Allereerst omdat wij er stellig van overtuigd waren, dat ook Deputaten een dergelijk gesprek niet meer bedoelden te voeren. Na uw vorige synode hadden wij onze eerste gemeenschappelijke vergadering op 17 januari 1990. Onmiddellijk hebben wij toen onze moeite kenbaar gemaakt om nog eens weer te moeten praten over zaken, die al zo vaak aan de orde waren geweest.

Daarom stelden wij toen voor om ons standpunt nog eens zo helder en bondig mogelijk te formuleren. Dit met name met het oog op de misverstanden, die we in het vorige Deputaten-rapport aantroffen. En zo'n standpuntverklaring wilden we Deputaten dan als een laatste woord nog een keer voorleggen.

De reactie van Deputaten was toen – ik citeer uit de notulen van die vergadering –: „Ds Westerink (gaat) positief in op het aanbod van de Commissie het NG standpunt nog een keer op een rijtje te zetten, zonder de intentie de gevoerde gesprekken nog eens over te doen”.

Zo hebben wij vorig jaar dan ook aan onze Landelijke Vergadering van Ede gerapporteerd en hebben wij ook daar als onze mening uitgesproken, dat er een eind moet komen aan het gesprek over de toeëigening des heils.

Maar ook uw deputaten zelf hebben op onze Landelijke Vergadering bij monde van de brs. Den Butter en Van Malkenhorst verklaard, „dat de fase van het gesprek over deze zaken inderdaad ook wat het deputaatschap betreft afgerond moet worden; het past ook in de opdracht van de synode aan het deputaatschap om nu te rapporteren aan de synode hoe de verschillen gewogen moeten worden in het licht van de confessie.”³

Dit heeft onze Landelijke Vergadering er dan ook toe gebracht onze Commissie o.a. de opdracht te geven „het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Deputaten ten aanzien van de toeëigening des heils op korte termijn af te ronden *conform de bedoeling van de laatst gehouden synode der Christelijke Gereformeerde Kerken*”.⁴

Wij waren dan ook verbaasd en tevens teleurgesteld, toen Deputaten naderhand toch weer op voortzetting van het gesprek aandrongen. Desondanks zijn wij bij ons door Deputaten geaccepteerde voorstel van 17 januari 1990 gebleven. En het zal voor ons een moeilijk te aanvaarden zaak zijn als u uw Deputaten toch weer zo'n opdracht tot inhoudelijk verder spreken over deze aangelegenheid meegeeft.

Geen sprake van onwil

Overigens zouden wij het bijzonder jammer vinden, wanneer onze weigerachtigheid op dit punt bij u de indruk zou achterlaten van koppige onwil. Alsof wij het vertikken met u nog verder te praten over zaken, die ook in onze ogen toch van levensbelang zijn voor de kerk van Christus, ook in onze dagen.

Laat mij dan nog eens nadrukkelijk

mogen verklaren, dat wij op zichzelf nooit ofte nimmer een gesprek over deze zaken uit de weg willen gaan. Integendeel, wij staan daar royaal voor open. Waar wij alleen grote moeite mee hebben is het kader waarbinnen en het niveau waarop dit gesprek zou moeten worden voortgezet. Met het kader bedoel ik de voorwaarden, die u tot nu toe nog steeds aan dit gesprek verbonden hebt, dat we het nl. eerst hierover nog verder eens moeten worden, vóórdat we genoegzame eenheid van belijden kunnen vaststellen. Op dit punt is bij ons de stellige overtuiging gegroeid, dat een verder gesprek niet méér duidelijkheid zal kunnen bieden. Wij menen na zoveel jaren werkelijk ons laatste woord in dezen te hebben gesproken. Op dat woord zult u ons nu moeten beoordelen.

U zult begrijpen, dat wij vurig hopen dat dit oordeel mag overeenstemmen met het gevoel dat onlangs van onverdachte zijde werd uitgesproken in het opinieblad 'Koers'. De hervormd-gereformeerde dr. J. Hoek, door de redactie van dit blad gevraagd om zijn mening aangaande de correspondentie tussen uw Deputaatschap en onze Commissie, schreef o.a.: „Zeker na de laatste brief, die van 3 februari 1992, zijn er geen gronden meer om de NGK te blijven verdenken van een te lichtvaardige en optimistische verbondsbeschouwing. De NG-broeders hebben zich nu voldoende uitgesproken en het achterste van hun tong laten zien... Naar mijn gedachte moet men van CG-zijde de NGK nu op hun woord nemen en dan ook aan hun woord houden”.⁵

Inderdaad, broeders, neemt ons op ons woord en houdt ons aan ons woord. En dat brengt me op het niveau, waarop o.i. ons gesprek over deze vragen alleen maar kan worden voortgezet. Laten we toch nuchter vaststellen dat een gesprek op landelijk niveau nog nauwelijks zinvol is te noemen. Schrijven ook uw eigen Deputaten niet ergens in hun rapport: „... ook deputaten zagen weinig perspectief in het nog weer eens doorspreken van de verschillen. De standpunten waren al vaak onder woorden gebracht en we konden niet dichter tot elkaar komen. Dan ontstaat het gevoel: Wat moeten we nog meer zeggen?”⁶

Een klop op de deur

Daarom, wij zijn er van overtuigd, dat een dialoog over deze zaken nu verder slechts thuishoort op het vlak van de plaatselijke gemeenten. Daar ook alleen kan het gesprek praktisch en concreet worden. Daar waar elkaars prediking wordt gehoord en elkaars pastorale praktijk kan worden getoetst. Laat daar de gedachtenwisseling mogen worden voortgezet. En laat dat maar gebeuren mee aan de hand van de aan de kerken toe te zenden bijlage van de hand van ds. Baars. Laat het gesprek voortgaan aan de basis. Was dat ook niet één van de

bezwaren van uw zijde in 1892, dat de gesprekken om te komen tot vereniging teveel op deputaten- en synodaal niveau en te weinig in de plaatselijke gemeenten plaats vonden? Daarom, ik herhaal, laat het gesprek voortgaan aan de basis. En niet zozeer om wegens gekonstateerde verschillen elkaar voorlopig nog weer af te wijzen, maar vooral vanuit het verlangen elkaar aan te vullen en te verrijken met de inzichten, die Gods Geest ons in zo rijke mate en verscheidenheid heeft willen geven. Tot zo'n gesprek in dát kader en op dát niveau zijn we volop bereid! Tot aan de jongste dag, als dat nodig mocht zijn. Onze vurige bede is dat deze synode stimulerend in deze richting mag werken. Hoor ons kloppen op de deuren naar uw kerkverband en op de deur van uw hart. Het zou de indruk van onbeschaamdheid kunnen maken, dat we maar blijven aandringen op erkenning van uw kant. En als het niet was om de zaak van Christus' kerk, we zouden ons inderdaad terugtrekken en u niet langer lastig vallen. Maar juist omdat het broederhart naar u trekt, wagen we het ook nu weer dit appél naar u te laten uitgaan.

En als we in alle nuchterheid moeten vaststellen, dat op meerdere plaatsen zelfs een begin van een gesprek nog niet op gang gekomen is en op grote bezwaren stuit, wilt u dan niet serieus het voorstel van onze laatste Landelijke Vergadering overwegen, dat we u al vaker deden, om de mogelijkheden te onderzoeken voor de vorming van een federatief verband met uw kerken? Zo'n verband kan o.i. de ruimte scheppen om juist ook volop rekening te houden met de plaatselijk soms zo diverse situatie.

Wachten en bidden

Broeder praeses, in 1964 hield de bekende Geref. Bondspredikant ds. G. Boer een referaat over 'De Gereformeerde Gezindte nu en in de toekomst'. Hij gebruikte daarin het volgende beeld: „Gij hebt allen wel eens aan het strand gezeten. Op dat strand waren allerlei kuilen, waarin het zee-water stond. Wanneer kregen deze kuilen contact met elkaar? Dan wanneer de vloed komt opzetten.” Ds. J. Maasland, die deze woorden aanhaalt in de bundel 'Beproefde trouw', verschenen bij het 75-jarig bestaan van de Geref. Bond, vraagt zich daarbij af of dat niet de vloed zal zijn van het oordeel Gods over zijn kerk en wereld, dat alle ware Christgelovigen naar elkaar toe zal drijven, zodat we ons de geestelijke weelde niet meer kunnen veroorloven om zo verdeeld op te trekken en elkaar te ontlopen.

Ds. Boer zelf echter sprak in zijn referaat, de bede uit: „God geve ons de vloed van de Heilige Geest”⁷. Om die vloed, ja om de overvloed van de Heilige Geest is onlangs gebeden in de Chr. Geref. Ichthus-kerk in Amersfoort op een goed bezochte avond, belegd door het Gereformeerd

Appél. Het was verblijdend, dat zoveel uit heel ons land uit de Chr. Geref., de Ned. Geref. en de Geref. Vrijg. Kerken bijeen waren om God te smeken om onze onderlinge eenheid gestalte te geven, opdat de zelf zo verscheurde wereld gelove dat de Vader in de hemel zijn Zoon gezonden heeft om vrede te geven – vrede met God en vrede tussen mensen.

Ik spreek de wens uit, dat de besluiten van uw synode een verhoring van veler gebeden mag zijn en dat u in uw overwegingen mag worden geleid door de Heilige Geest. Tenslotte, ik hoop dat u het mij niet kwalijk neemt dat ik nogal wat van uw tijd in beslag genomen heb. Het belang van de zaak en het stadium waarin ons gesprek landelijk terecht is gekomen, gaf mij de vrijmoedigheid om die tijd mij toe te eigenen. Dat we hier vandaag in uw midden mogen zijn om tot u het woord te kunnen richten, daarvoor danken we u met een hartelijke broedergroet namens onze kerken.

Noten:

1 Deze eer was aanvankelijk bestemd voor collega M.H.T. Biewenga van Emmeloord.

2 De Deputaten stelden aan de Synode voor het gesprek over de toeëigening des heils voort te zetten en de plaatselijke kerken te vragen om terughoudend te zijn in het aangaan en uitbouwen van kontakten.

3 Verslag van de zitting van 8 juni 1991.

4 Accentuering van mij. Deze formulering van het besluit stoelt op de overweging, dat dit gesprek zijn afronding zou vinden in de besluiten van de Chr. Geref. Synode van Apeldoorn.

5 Koers, lopende jaargang, nr. 19. Op de synode werd mij door één van de afgevaardigden te kennen gegeven, dat dr. Hoek niet beschouwd mocht worden als praeadviseur van een Chr. Geref. Synode. Ik zag met blijdschap, dat in 'De Wekker' van 23 oktober j.l. toch ook prof. Van 't Spijker de woorden van dr. Hoek aanhaalt als een opmerkelijk commentaar van toch niet de eerste de beste op het gesprek tussen de Chr. Gereformeerden en de Ned. Gereformeerden over 'de toeëigening des heils'.

6 Pag. 86 van het Deputatenrapport.

7 J. v.d. Graaf e.a., Beproefde trouw, Vijfenzeventig jaar Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk, Kok, Kampen, z.j., pag. 287v.

In memoriam br. Cor de Boer

geboren 28-7-1951,
overleden 3-11-1992

Er ontstond een golf van ontroering en een gevoel van grote verslagenheid in de Nederlands gereformeerde gemeente van Apeldoorn toen het bericht bekend werd, dat br. Cor de Boer tijdens de ochtenduren van 3 november jl. plotseling was overleden. Nog maar 41 jaar oud ging hij, van wie wij nog zoveel verwachtten, onverwachts van ons heen. Een groot en zwaar verlies in de eerste plaats voor zijn vrouw Reina en hun 6 jonge kinderen.

Br. De Boer wilde zo graag mensen en vooral kinderen in aanraking brengen met het Evangelie van Jezus Christus. Met veel enthousiasme zette hij zich daarom in voor de vakantie-bijbelschool, waarvan het artikel getuigt, dat van zijn hand verscheen in 'Opbouw' van 25 september jl. (nr. 20). „Wat moet er terecht komen van een wereld, waarin het grootste deel van de kinderen opgroeit zonder ooit iets van hun Schepper te horen” vroeg hij zich af. „Wie vertelt hen over hun Schepper, over de enige weg van redding en het eeuwig leven door Jezus Christus?”. Hij zag het als zijn taak om iets te doen aan deze grote lacune bij talloze jonge kinderen. Daarnaast heeft hij zich met hart en ziel ingezet voor het evangelisatiewerk onder volwassenen. Ook zullen vele kinderen uit onze eigen gemeente en uit de gemeente van Voorthuizen goede herinneringen bewaren aan de wijze waarop br. De Boer catechisatie gaf.

Het leven van br. De Boer is niet altijd over rozen gegaan. In zijn loopbaan heeft hij veel teleurstellingen en tegenslag moeten verwerken. Maar ondanks dit alles straalde hij een blijdschap en een geloof uit, die diepe indruk maakten.

Hij – de vrijmoedige maar toch gevoelige Amsterdammer – wist met zijn ontwapenende humor mensen jong en oud te raken met het Evangelie van Jezus Christus. Daarom willen wij God danken voor alles, wat wij in br. De Boer mochten ontvangen. De geborgenheid in Christus, waarvan br. De Boer zo blijmoedig getuigde, kan zijn familie en ons allen de kracht geven om te blijven belijden, dat de dood niet het laatste woord heeft.

Namens de Nederlands Gereformeerde Kerk te Apeldoorn

N. Sikkema – voorzitter kerkeraad
H. la Roi – voorzitter evangelisatiecommissie

T. Hoekstra, Zwolle

Van meester Pennewip tot doctorandus P. (2)

We hadden afgesproken dat u nog iets zou krijgen met betrekking tot het maken van sinterklaasgedichten. De hoofdzaak daarbij was voor ons: het rijm. Om u te laten zien wat er zoal mogelijk is, neem ik eerst iets over uit Woutertje Pieterse, geschreven door Multatuli. Woutertje zit op school bij meester Pennewip, de leerlingen hebben de opdracht gekregen gedichtjes te maken en wij mogen over de schouder van de meester meelezen „om op onze beurt bewogen te worden door indrukken van onwaardeerbaar kunstgenot.” De commentaren van meester Pennewip krijgt u erbij.

Hij begint met het werkstuk van Trijntje Fop, op haar muts:

*Ik heet Trijntje Fop
En ik heb een muts op mijn kop.
„Niet kwaad, maar... laat zien – ja, zó is het beter – die beide laatste woorden verzwakken de indruk van het geheel door derzelfver overtoolligheid.”* Meester haalde de beide verzwakende woorden door en nu had Trijntje Fop heel eenvoudig een muts op zonder kop.

Het volgende kunstwerk is van Lukas de Brijer: Op het vaderland

*Vaderland, koek en amandelen,
Ik ga in de maneschijn wandelen.
Koek, vaderland en brandewijn,
Ik ga wandelen in de maneschijn.
Vijf vingers heb ik aan mijn hand
Ter ere van 't lieve vaderland.* „Zangerig, zeer zangerig! Er is diepte in die koek met brandewijn en 't vaderland daartussen.”

Lijsje Webelaar schreef, op het be-roep van haar vader:

*De kat viel van de trappe,
Mijn vader verkoopt aardappe-
len en uien.* „Oorspronkelijk, maar dat doorsnijden van de aardappelen keur ik af.”

Dan komt Jannetje Rast met: Op een windwijzer:

*Hij staat op een schoorsteen van
binnen vol roet,
En wijst aan de wind hoe hij waaien
moet.* „Dit is niet geheel juist... want, wél beschouwd... maar als dichterlijke vrijheid kan het erdoor.”

Grietje Wanzer, op een rups:

*Het rupsje zonder schromen
Springt rond op alle bomen.* „Beschrijvende dichtsoort. Er is stoutheid in de voorstelling van die onbeschroomd rondspringende rups.

Leendert Snelleman, op de lente:

*In de lente is het aardig,
In mei is mijn broertje jarig,
Maar nu heeft hij wintervoeten,
Zodat wij de lente prijzen moeten.
Dan gaan wij samen kuieren,
En op Paas-vakantie met eieren.* „'t Is jammer dat hij het rijm zo verwaarloost. Zijn denkbeelden zijn inderdaad ongemeen en goed ontwikkeld. Die overgang op de eieren is zeer eigenaardig.”

Slachterkeesje heeft een lofdicht op de meester gemaakt:

*Mijn vader heeft menige os de dood-
steek gegeven.
Maar meester Pennewip is nog in
leven.
Soms waren zij mager en somtijds
vet,
En hij heeft zijn pruik opzij gezet.* „Hm... 't Is zonderling... wat zal ik daarvan zeggen. Wat heb ik met die ossen te maken. Zou dat nu wezen wat die nieuwerwetse boekenmakers *humor* noemen? Ik zal die jongen eens onderhanden nemen.
...

Zo zou ik nog lang door kunnen gaan, er is zó veel leuks in allerlei boeken te vinden. Maar ja, Opbouw is een serieus blad en dus... gaan we naar een afsluiting van deze ludiek bedoelde bijdragen. Ik geef u nog wat adviezen door, overal vandaan gehaald, maar vooral bij drs. P. Hier komen ze.

– Zoek woorden die veel mogelijkheden tot rijmen bieden. Denk vooruit bij het kopen van cadeaus. Een kaasrasp levert meer problemen op dan een boek. En:

Wat rijmt er nou op fiets?
Weinig meer dan niets.
En op het meervoud fietsen
Alleen maar bietsen.

Nee, neem bij voorbeeld woorden die uitgaan op: aal, aan, aren, eren, even, eid, iet. Daar kun je mee uit de voeten.

– Als u bezig bent, schrijf dan zo veel mogelijk rijmwoorden op. Sommige kunt u niet gebruiken, maar andere brengen u op gedachten.

– Verzamel materiaal dat geschikt is regels op te vullen. Een woordje als „o” komt altijd van pas. Verder noem ik:
ja, och, wel, hé, toch, hallo, helaas, gewis, voorwaar, misschien, alhier, hoezee, hoera, zal ik maar zeggen, zoals je weet, naar ik meen,... en zo. Herhaling hindert niet: ... ja, ja; ook

combinaties mogen: maar evenwel nochtans en desalniettemin... (Er staat niets, maar het vult lekker op.)

– Als u vast komt te zitten, gooi dan de gewone zinsvolgorde eens om. Dus: jij krijgt een mooie fiets... kan worden: Deze fiets, ik geef die jou... (... hou, gauw, zou, dag en dauw, enzovoort...) Al deze trucs worden veelvuldig toegepast door mensen die zichzelf als 'echte' dichters zien.

Het schrijven van een sinterklaasgedicht

*Is prettiger dan ademnood of jicht
Tenminste als u handig opereert
En iets van mijn adviezen hebt geleerd
Waaraan ik dit nog even vast wil knopen:*

*Uw zinnen moeten liefst behoorlijk lopen
En hierbij vindt uw taalbeheersing baat
Aanschouw thans wat ik u heb aangepre-
gepraat!
Een nuttig tijdverdrijf, een blijde plicht –
Het schrijven van een sinterklaasgedicht.*

Dat laatste was weer van drs. P. Ik heb nogal wat gepikt van schrijvers die ik niet genoemd heb, maar, zoals je tegenwoordig veel hoort, dat moet kunnen.

Veel genoeg met sinterklaas! Tob niet te veel. Denk aan Lijsje Webelaar en Trijntje Fop.

*Zoals u ziet,
Rijmen is zo moeilijk niet.*

D. v.d. Molen, Apeldoorn

Een bijzonder geleerde: christenfilosoof Søren Kierkegaard

De Deen Søren Kierkegaard is bekend als filosoof en wordt genoemd de grondlegger van het existentialisme. Dat is de filosofie die zich bezig houdt met de concrete mens in zijn actuele bestaan. Toen ik over deze geleerde ging lezen, kreeg ik steeds meer het gevoel te maken te hebben met een oprecht christen. Later bleek mij ook, dat zijn filosofische geschriften van een bepaalde tijd zijn, want als trouw kerkganger heeft hij zich in zijn laatste levensjaren alleen nog beziggehouden met de kerk en het christelijk geloof. Bijna wekelijks verkondigde hij toen Gods Woord in de Fruekirke te Kopenhagen. Hoe wel over zijn persoonlijkheid en zijn levensgeschiedenis een sluier blijft hangen, is een kennismaking met deze geleerde nodig, daar zijn filosofisch werk een overtrokken aandacht krijgt. Er is meer.

Zijn jeugd

Søren Aabye Kierkegaard werd geboren op 5 mei 1813 als zevende kind in het tweede huwelijk van zijn vader. Zijn vader was toen al 56 jaar oud en zijn moeder ongeveer 45 jaar. Zijn vader was schaapherder en wolhandelaar. Op z'n veertigste deed hij de zaak aan de kant en hij ging rentenieren. Rond 1795 (Franse Revolutie) devalueerde de Deense waarde papieren tot een tiende deel van de beginwaarde. Echter vader had zijn spaarcenten belegd in "Koninklijke Obligaties", hetgeen toen rijkdom betekende. Groot verdriet kwam er in het flinke gezin, toen in 1819 en 1822 een twaalfjarige zoon en 25-jarige dochter overleden. Tijdens zijn leven thuis kwam Søren bijna nooit bij anderen en kreeg zelf weinig bezoek. Toch was deze tijd niet saai. Onder pseudoniem schreef hij enige jeugdherinneringen:

"Vader stelde hem als vergoeding voor aan zijn hand de kamer op en neer te wandelen. Op het eerste gezicht was dat een schrale troost, waarmee het gesteld was als met vaders loden jas: ze omsloot geheel iets anders dan je dacht. Het voorstel werd aangenomen en Johannes mocht beslissen waar ze heen zouden gaan. Ze gingen dan de stadspoort uit naar een lustverblijf in de buurt, naar het strand of door de stad, net zoals Johannes het wenste; want zijn vader vermocht alles. Terwijl ze dan de kamer op en neer liepen, vertelde vader over alles wat ze zagen; ze groetten de voorbijgangers, de wagens ratelden voorbij en verdoofden vaders stem, de vruchten van de koekverkopers waren verleidelijker dan ooit. Hij vertelde alles

zo nauwkeurig, zo levend, zo werkelijkheidsgetrouw, tot in de kleinste details, die Johannes kende en zo uitvoerig en aanschouwelijk over wat hem onbekend was, dat hij, na een half uur wandelen met vader, zo overstelpt van indrukken en vermoeid was alsof hij een hele dag uitgeweest was. Al spoedig keek Johannes deze toverkunst van zijn vader af..." Ja, Søren, die zichzelf hier Johannes noemt, was vol bewondering voor zijn vader. Deze gelovige man voedde zijn kinderen op in de vreze des Heren.

Aan de studie

In 1830 begon Søren zijn studie aan de universiteit te Kopenhagen. Naar de wens van vader begon hij aan de theologie, maar dat ging niet. Hij stortte zich in wijsgerige studies en had veel interesse voor natuurkunde. In 1831 startte hij met zijn dagboeken schrijven. Hij was uitzonderlijk hoog begaafd. Daarentegen sprong hij soms helemaal uit de band. In Kopenhagen was hij een bekende op straat, in de kroegen, de restaurants en de theaters. Zijn interesse voor het gewone dagelijks leven was bijzonder groot maar eveneens voor het literaire, het poëtische, het romantische. Hij kreeg steeds meer moeite met de kerk, maar keerde zich niet af. Hij merkte heel raak op:

"... Er slaat me uit dat christendom een ziekelijke weeë lucht tegemoet. Eerst verklaart het hier alles tot zonde, zowel de mens als de natuur, dan richt het onze blik op een andere wereld en daar moeten we de oplossing van het probleem dan maar vinden. Maar op zo'n manier beroven de christenen de ongelukkigen van elke vorm van mildheid en verzachting van leed, ze geven nog geen druppel water om een brandende tong te lessen en zo zwoel als de fantasie over het hiernamaals is, zo schraal is die als er sprake moet zijn van werkelijk geluk voor de gelovige en de uitverkorene."

Opnieuw kwam er groot verdriet in het ouderlijk huis: in 1832 stierf zijn broer Niels, twee jaar later zijn moeder en korte tijd daarna zijn lievelingszus Petrea. Waarom dit alles? Is dit wrake Gods? vroeg hij zich af.

In 1836 stond Søren op de rand van zelfmoord. In zijn dagboek schreef hij: "Ik kom net uit een gezelschap, waarvan ik de ziel was. De geestigheid stroomde uit mijn mond, allen daverden van het lachen en bewonderden mij. Maar ik maakte dat ik weg kwam – ik wou me voor het hoofd schieten." Zijn vader stuurde hem met vakantie

om tot rust te komen. In deze tijd lag hij overhoop met het christendom. Hij was heel sarcastisch, maar hij bleef er mee bezig.

Licht in de duisternis

In 1837 volgde er een uitbarsting na hevige woordenstrijd tussen vader en zoon. Søren vertrok uit huis. Een jaar later was hij weer thuis en verzoende zich met zijn vader. Vader bekende zaken aan Søren, die werkelijk familiegeheim waren en bleven. Hij schreef in deze tijd:

"Ik vermoedde, dat de hoge ouderdom van mijn vader geen zegen van God was, maar veeleer een vervloeking en dat de uitzonderlijke geestesgaven van de familie ons alleen maar waren geschonken om elkaar te verwonden... Heel de familie moest met Gods geweldige hand worden weggevaagd, uitgeroeid als een mislukte poging." Zijn vader overleed korte tijd later. Søren stond alleen en was erfgenaam van enige rijkdom. In deze tijd ontmoette hij de vijftienjarige Regine Olsen. In hetzelfde jaar vond zijn bekerings plaats, daarvoor had hij als student vreselijk geboemeld: hij stond in kroegen en op de straat in Kopenhagen bekend vanwege zijn dwaasheden, grappen en grollen. Hij schreef diep bewogen dit gebed:

"Vader in de hemel, open de bronnen van mijn ogen, laat de stroom van tranen als een zondvloed heel het voorbijgelevene uitwissen, een leven, dat in Uw ogen geen genade heeft gevonden. Maar geef dan ook een regenboog als een brug naar de hemel, als teken, dat U ons nooit meer met een zondvloed weg zal vagen. Laat de zonde nooit meer macht in ons krijgen, opdat U ons geen tweede maal uit het licht aam van de zonde zult moeten verdrijven".

Verloving....verbroken

In juli 1840 deed Søren doctoraal examen theologie. In sept. kwam hij op 27 jarige leeftijd tot de verloving met de achttienjarige Regina Olsen. Dit werd bij hem een worsteling, die zijn leven tekende. Er was hem "een doorn in het vlees" gegeven, die hem een jaar later deed besluiten de verloving te verbreken. Onderzoekers hebben allerlei verklaringen gegeven voor dit mysterie. Kierkegaard hield het geheim. Het was een familiegeheim waarvan hij later liet doorschemeren, dat deze in het leven van zijn vader moet worden gezocht. Veel verklaringen voor deze breuk berusten op fan-

tasie Zo werd er wel beweerd, omdat hij zeer zwaarmoedig was, grenzend aan krankzinnigheid, kon hij geen huwelijk aan. Of Regina, zijn verloofde was onvoldoende christen voor de diepgelovige Kierkegaard. Of: voor zo'n religieuze persoonlijkheid is het gewone huwelijks- en gezinsleven niet mogelijk. Een meer aannemelijke, realistische verklaring lijkt me die van de Deense arts Saggau (1958). Hij baseert zich op Kierkegaards toespelingen in "De zelfbeschouwing van een melaatse" en de geschiedenis van zijn vader. Als jongeman was zijn vader een bordeel-bezoeker. Hij kreeg waarschijnlijk syfilis, een geslachtsziekte. Na behandeling met een "boterkuur" door een arts, trouwde hij op oudere leeftijd zijn eerste vrouw, die twee jaar later stierf. Hij was "besmet" en dit was "wraak uit de hemel". Vijf van de zeven kinderen stierven rond hun 33e jaar of eerder. Tijdens de totale verliefdheid van Sören op Regina biechtte zijn vader vlak vóór zijn dood (1838) een tragisch geheim op. Deze volstrekt geheim gebleven bekendenis zou volgens de Deense arts weleens de geslachtsziekte kunnen zijn: syfilis. Op grond van toenmalige medische inzichten m.b.t. secundaire syfilis zou Sören Kierkegaard tot het besluit kunnen zijn gekomen zijn verlovings met Regina te verbreken.

Op grond van die wetenschap verwachtte hij niet langer dan nog tien jaar te zullen leven. Toch zijn zijn boeken vol lofprijzingen over huwelijk en gezin. Zij drukken zelfs een hartstochtelijk verlangen daarna uit. Dit verlies van Regina heeft hij zijn leven lang betreurd:

"Bij het huwelijk gaat het niet als op een boeldag, waar alles vanzelfsprekend verkocht wordt in de toestand, waarin het zich bevindt op het ogenblik, dat de hamer valt. Hier is een beetje eerlijkheid over wat er vroeger gebeurd is wel op zijn plaats. Er zijn teveel huwelijken, die kleine geschiedenissen verbergen. Zoiets wilde ik niet: zij was dan mijn concubine geworden en ik had haar liever vermoord. Maar als ik mijzelf had moeten uitspreken, had ik haar moeten inwijden in de verschrikkelijkste dingen."

....Gebroken

In veel van zijn werk komt deze verlovingsbreuk symbolisch aan de orde. O.a. in "Stadien op de levensweg" (1845) waar Kierkegaard over een enorme poppenkast vertelt. Hierin gebeurt van alles en aan de toeschouwer wordt overgelaten zelf conclusies te trekken. Ook staat er een prachtige verdediging van een gelukkig huwelijk in. Dit boek wordt bijna als autobiografisch gezien. Ook schreef Sören over de geschiedenis van Abraham, die opdracht krijgt zijn zoon Isaäk te offeren. Men beschouwt dit werk als Sören's verklaring aan Regina Olsen. De breuk met haar lag niet alleen in het vasthouden van het tragische familiegeheim, maar ook in de angst voor Regina, want besmetting kon haar

hele leven verwoesten en haar diep ongelukkig maken. Noodlot en angst zijn voortdurend thema's die in zijn werken terugkeren. En deze breuk betekende voor Kierkegaard de vlam in de pan: hij produceerde veel poëzie en ander schriftwerk. Hij maakte dagelijks aantekeningen in zijn dagboek, dat later als een uitnemend literair boekwerk wordt betiteld. Hij produceerde een stortvloed van proza en dichtwerk. In zijn leven maakte hij circa 35 boeken, meer dan 80 toespraken en een enorm dagboek wat in 20 banden werd uitgegeven. Uit allerlei woorden blijkt zijn zwaarmoedigheid zoals: "Ach, het leven is mij tot een bitter drankje geworden. Toch moet het druppelsgewijze worden ingenomen, langzaam, tellende, druppel na druppel. "Mijn leed is mijn kasteel dat als een adelaarsnest hoog op de bergspits tussen de wolken ligt. Niemand kan het genaken. Vanuit die hoogte stort ik neer op de werkelijkheid om mijn buit te grijpen. Zo leef ik daar boven als een gestorvene. Op grond van vele soortgelijke beweringen wordt Kierkegaard vaak betiteld als de filosoof van de wanhoop. Gezien zijn levensgeschiedenis met de vele intens trieste ervaringen kun je je dat wel voorstellen. Zwaarmoedigheid zal ik niet ontkennen, maar wanhoop gaat te ver.

Aandacht voor de innerlijke mens

In 1841 verbrak Sören Kierkegaard zijn verlovings met Regina. Hij bleef theologie en filosofie studeren, de laatste sloot hij cum laude af. Ook zette hij zich plichtsgelukkig en met grote ijver aan het schrijven en publiceren. De erfenis van zijn vader maakte het hem mogelijk zijn eigen werk te laten drukken. Zijn drukwerk werd niet begrepen en vond geen enkele aftrek. Bijna weggegooid geld. Hij schreef in deze tijd verschillende "Stichtelijke toespraken" en onder pseudoniem allerlei filosofische verhandelingen o.a. "Vrees en beven" door Joh. de Silentio; "Wijsgerige kruimels" door Johan Climacus; "Stadia op de levensweg" door Hilarus Bogbinder.

Kierkegaard heeft er nooit naar gestreefd filosoof te worden. Al heel vroeg zag hij het als zijn voornaamste taak te onderzoeken wat het betekent christen te zijn. Het gaat hem om het innerlijk van de mens. Het individuele is niet te systematiseren. Hij is een subjectief denker.

"De waarheid "twee maal twee is vier" betekent existentieel niets. Dit is zoiets als rommel op de vlissing van de geest: als ik het nodig heb, kan ik het even pakken." Met de waarheid van de godsdienst is dat beslist niet zo. Die waarheid moet je hele bestaan doordringen. Het gaat om de persoonlijke toeëigening van de waarheid. Kierkegaard vindt het fout de mensen direct met het geloof te confronteren. Er vindt dan weinig beïnvloeding plaats. De reactie is dan vaak: je bent

een zot, een dweper of je hebt last van godsdienstwaan. Zijn doel is contact zoeken en de mensen aan het denken zetten. Kierkegaard laat in zijn werken zien, dat hij veel aandacht heeft voor het zien van de ander zo schrijft hij:

"... terwijl ik volledig bezet kan zijn door mijn eigen produktiviteit en terwijl ik daartussendoor zeventien andere dingen heb en elke dag met ongeveer 50 mensen praat van alle leeftijden, leg ik mij de plicht op om meteen te kunnen zeggen, wat iedereen waarmee ik spreek de laatste keer zei en de voorlaatste keer zodat wanneer iemand object van mijn observatie is, hij met zijn uitingen en gemoedsbewegingen ogenblikkelijk levend voor mij staat, zodra ik hem zie, al is het ook lang geleden dat ik hem zag"

Belachelijk gemaakt

In deze tijd verscheen het roddelbladje "De Korsaar", waarin iedere schrijver lafhartig op de korrel werd genomen. Tot 1845 had men Kierkegaard zorgvuldig buiten schot gehouden, omdat men de scherpte van zijn wapens kende. In dec. 1845 kwam daarin een ommekeer. Kierkegaard schreef een uitdaging. Er verschenen veel boosaardige karikaturen: zijn dunne beentjes in grote laarzen, zijn broekspijpen van ongelijke lengte, zittend op de rug van zijn meisje "Kierkegaard dresseert"; vechtende sjieke heren, hoed en paraplu dwarrelen rond: "Filosofische gesprekken". Twee jaar achter elkaar maakte men hem bespottelijk. Iedereen ging hem uit de weg. Hij raakte sterk geïsoleerd. En hij bleef zwijgen, desondanks maakte hij wel zijn dagelijkse wandelingen door de stad. Sarcastisch schreef Sören over deze roddellektuur:

"Er schuilen in het literaire oerwoud een massa verscheurende dieren: de recensenten. Sommigen trachten deze met lawaaiige instrumenten op afstand te houden, bijv. door gemene zaak te maken met ander recensenten. Ik vind het effectiever dat je ze behandelt als ratten: je moet ze leren elkaar op te vreten." Maar ook deze ernstige plagerijen en schermutselingen hebben hem verrijkt. In het licht van de revoluties in 1848 schreef hij een meesterwerk "De daden van naastenliefde", waarin hij behartenswaardige dingen zegt over het bidden: "Men kan wel beweren dat bidden louter verlies van tijd is, omdat het gebed van een mens de Onveranderlijke toch niet verandert. Maar zou dat wel wenselijk zijn, dan zou de veranderlijke mens er geen spijt van kunnen krijgen, dat hij God veranderd zou hebben? De ware verheldering is tegelijk het enig-wenselijke: Het gebed verandert God niet, het verandert de biddende" De periode van dichten en denken sloot hij bewust voor zichzelf af met de woorden: "Mijn dichterlijk en filosofisch wezen moet nu meer gaan wijken voor het christen-worden. Toch blijft mijn diepste kenmerk, dat beide bewe-

gingen (het esthetische en het religieuze) gelijktijdig begonnen zijn. Het religieuze is er al van het eerste ogenblik af en had ook eigenlijk al de overmacht. Maar het heeft geduldig gewacht om de dichter de kans te geven zich helemaal uit te spreken. Maar nu wordt het toch tijd, dat ik op een diepere manier en hoogst persoonlijk in het christendom terecht kom."

De christen strijdt

Opvallend is het, dat allerlei mensen zich tegenwoordig richten op het zogenaamde filosofisch werk van Kierkegaard uit de periode van 1841-1848. Terwijl de tijd daarna tot zijn dood (1855) vrijwel wordt verzwegen. Hij schreef "Ik heb misschien niet lang meer te leven, maar of het nou een uur is of zeventig jaar: mijn keuze is gemaakt, elk ogenblik, moet ik benutten om uiteen te zetten wat christendom nu eigenlijk is. Want men heeft het christendom volledig afgeschaft. Zo gezien werk ik dus eigenlijk als een spion." Openlijk schreef hij en maakte hij toespraken over het leven als oprecht christen in een verziekt christendom. Kierkegaard merkte op, dat het christendom door de gezapige sleur en het rationalisme is ontstaan in vanzelfsprekendheid en doctrine. De hartstocht van het getuigenis is verdwenen. Er is geen aansluiting op de realiteit van het leven. Hij laat dan duidelijk zien: Christus is voor de gelovige tegelijk Verlosser (genade) en Voorbeeld (apèl tot zelfwerkzaamheid).

Met pakkende woorden vuurt Kierkegaard aan tot navolging van Christus.

"Stel je eens een grote goed afgerichte jachthond voor. Hij is met zijn meester op bezoek bij een familie, waar – zoals helaas veel voorkomt tegenwoordig – een stel onopgevoede jongens woont. Nauwelijks hebben ze de hond gezien of ze beginnen hem op alle mogelijke manieren te sarren. De hond, die bezit wat de knapen missen, opvoeding namelijk, kijkt onmiddellijk zijn baas aan om te weten, wat hij moet doen. En hij begrijpt, dat hij zich deze mishandelingen moet laten welgevallen alsof het weldaden waren die hem bewezen werden. Maar daardoor worden de jongens nog brutaler en ze menen tenslotte, dat deze hond wel grenzeloos dom moet zijn om zich dit alles te laten aandoen. Maar de hond bekommert zich intussen maar om één ding: wat de blik van de meester hem beveelt. Maar kijk, plotseling wordt die blik anders en de hond begrijpt onmiddellijk dat zijn baas nu bedoelt: gebruik je macht. Op hetzelfde ogenblik grijpt hij met één sprong de eerste lummel beet en werpt tegen de grond – en nu weerhoudt niemand hem meer, behalve de blik van zijn meester en op hetzelfde ogenblik is die blik weer zoals hij juist voordien nog was. Zo gaat het ook met mij, zoals die hond zijn

baas observeert, alleen maar bekommerd om de blik van zijn meester: zo volg ik als een hond de machtige Majesteit van hemel en aarde, de Heer, alleen maar bekommerd om Zijn blik, omdat ik van jongsaf aan in Zijn dienst ben gesteld."

Verrassend is het te lezen, dat dankbaarheid voor hem een volhardende belijdenis van het geloof in Gods voorzienigheid is. Door verinnerlijking van het geloof komt de mens tot de blijde aanvaarding in voor- en tegenspoed, dat is altijd-dank-te-kunnen-zeggen. Dit vormt de grond van het gebed. In een bewaard gebed beschreef hij de houding van zijn kerk in die tijd.

"Heer Jezus Christus, het moge dan wel van de hoogte zijn, dat U de mens tot U trekt en tot de overwinning, maar dit betekent precies, dat U hem roept tot de strijd en hem de zege zegt, waartoe U hem roept vanuit de hoogte. Bewaar onze ziel voor alle verwarring, vooral voor de inbeelding, dat wij tot een kerk behoren, die hier op aarde al triomferen zou. Uw rijk is immers nooit van deze wereld geweest en de plaats van Uw kerk is niet hier; wel inzoverre zij strijden wil en door die strijd een plaats te verwerven om te bestaan. En als zij strijden wil, zal niets haar uit de wereld verdringen: dat hebt U haar toegezegd. Maar als de kerk zich inbeeldt hier op aarde al te zegevieren, ach, dan is het haar eigen schuld, dat U haar niet langer bijstaat en dat zij ten onder gaat aan de gelijkheid met de wereld. Blijf dus bij uw strijdende kerk opdat het nimmer gebeure, – en alleen zo zou het toch kunnen gebeuren –, dat zij van de aarde wordt weggevaagd, als zij een triomferende kerk op aarde zou worden."

Bijna actuele woorden, waaraan heel wat christenen hun denken kunnen toetsen.

Een moeilijke mens

In zijn laatste levensjaren leefde hij als kluizenaar, een zonderling. 's Avonds was zijn hele huis verlicht. In alle kamers was pen en papier aanwezig. Hij werd gekweld door grote rijkdom aan gedachten. Steeds had hij tijd en aandacht voor armen en lijdende mensen, die hij met grote liefde in zijn huis ontving. Sören Kierkegaard was een bewogen mens, van wie ook niet alles perfect te noemen is. Allerlei boeken van hem roepen heel wat op: zijn psychologische ideeën, zijn humor, zijn kijk op het leven, zijn worsteling met het christen-zijn. Vele jaren na zijn dood vond hij enige erkenning, tenminste wat zijn filosofisch werk betreft. Waarschijnlijk heeft hij in zijn christelijk werk meer aan ons te zeggen, dan in onze taal nu doordringt. Met enorme geestkracht heeft deze geniale man in zijn korte leven een lawine van woorden in gedichten, toespraken, dagboeken en literair werk geproduceerd. Bijna profetische

woorden liet deze Deense geleerde achter:

"... Ik zal pas lang na mijn dood begrepen worden. Zolang ik leef, kan ik mij alleen maar zalig troosten met zekerheid, dat men mij eens zal begrijpen. Zelf begrijp ik wel waarom ik niet eerder begrepen kan worden en dat deze zelf-vergetenheid mijn opgave is." Beeldend en actueel toonde hij zijn oprecht geloof met deze woorden: "Zie de vogels in de lucht. Wat? Ben jij bezorgd? Is je stemming gedrukt? Je oog naar de aarde gekeerd? Maar wat is dat? Zo heeft God de mens niet geschapen: dat moest je uit elk kinderboekje al bekend zijn: de mens verschilt van het dier juist door dat hij rechtop loopt. Daarom nu flink, het hoofd omhoog." "Ach, laat me met rust." Nee, we gaan behoedzaam verder. Het zou voor je zieke gemoed een te sterke beweging, een te plotselinge overgang zijn, als je van de aarde in één ruk naar de hemel op zou zien. Laten we daarom eerst naar de vogels kijken. Die zitten op de grond waarheen ook jouw blik gericht is. Dan strekken zij zich soms recht: je mag nu ook wel een beetje je hoofd verheffen, anders kan je blik straks de vogel niet volgen. Kijk, nu vliegt de vogel op. Heff jij je hoofd nu ook een beetje, nog een beetje. Zo is het goed. Nu vliegt de vogel hoog langs de hemel. Geef nu zelf toch eens toe: zomin men van het hemelgewelf kan beweren, dat het ons neerdrukt, zo weinig drukt ook God ons neer. Neen, het neerdrukkende komt van de aarde en van het aardse in jezelf. Zoals het hemelgewelf verheft, zo wil ook God verheffen." In okt. 1855 zakte Sören op straat in elkaar op weg naar de bank om zijn laatste geld te halen en 11 nov. overlijdt hij. Op zijn sterfbed sprak hij over "de doorn in zijn vlees", daarom heeft hij niet mogen trouwen. Vlak vóór zijn dood zei Kierkegaard aan zijn vriend Emil Boesen, die hem vroeg of hij in vrede tot God kon bidden: "Ja, dat kan ik. Eerst bid ik dan om vergeving voor mijn zonden, dat alles mij mag worden vergeven. Dan bid ik of ik vrij van wanhoop de dood mag ingaan, en dat ik graag zou willen dat ik een poosje tevoren weten mag wanneer de dood zal komen."

Van de volgende literatuur maakte ik dankbaar gebruik:

William Barret Existentialisme Utrecht, 1971
S.A. Kierkegaard De naakte waarheid Baarn, 1974

W.R. Scholtens De onbekende Kierkegaard Baarn, 1972

W.R. Scholtens Kierkegaards werken Baarn, 1988

G. Schulte Geloofskennis en de dialectiek van het Westers denken Beweging, okt. 1988

H.J. Störig Geschiedenis van de filosofie Utrecht, 1962

F. v. Raalte Filosofie in hoofdzinnen 2 Bussum, 1982

M. van Rhijn Sören Kierkegaard Baarn, 1941

W. Weischedel Filosofie door de achterdeur De Bilt, 1976

H. Smit, Barendrecht

Een zeer goed, zeer vol, zeer nuttig boek (1)

J. van Genderen en W.H. Velema, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, J.H. Kok, Kampen 1992, ISBN 90-242-6568-1; 829 blz.; f 97,50

Samenvattend (tegenover specialiserend)

Wanneer men op het uitgebreide erf van het theologisch bedrijf rondkijkt wordt men al gauw gewaar, dat ook hier de specialisterij op een geduchte wijze heeft toegeslagen. Over het algemeen beantwoorden ook de theologen zeer duidelijk aan de geestige definitie, die van een specialist gegeven wordt: Een man, die hoe langer hoe meer weet van hoe langer hoe minder, totdat hij eindelijk alles weet van helemaal niets! Over alle steenfragmentjes van het imposante theologische gebouw verschijnen de meest uitvoerige uiteenzettingen. Men ziet door de bomen het bos niet meer. Er zijn nog maar weinig 'vakmensen', die het geheel overzien en een behoorlijk totaaloverzicht hebben behouden. Dan ontstaat er grote behoefte aan een werk, dat de tegenovergestelde richting inslaat, dat – met andere woorden – alles wat geweten behoort te worden zo beknopt mogelijk samenvat en ons zo weer helpt aan een overzicht van het geheel. Het geheel van de theologie, maar ook – dat is nog belangrijker – het geheel van de geloofsleer. Maar wie is er nog in staat tot zulk een samenvatting? Vergeet niet, dat de samenvatter toch evengoed kennis moet dragen van alle mogelijke details en specialiteiten om een verantwoorde en bijdetijdse samenvatting te kunnen geven. Wie is er in staat ons zulk een samenvatting te presenteren in het bestek van een enkel – zij het ook behoorlijk dik boek? Nu hebben de Apeldoornse hoogleraren Dr. J. van Genderen en Dr. W.H. Velema ons zo'n gewenste samenvatting gepresenteerd. Zij bleken daartoe in staat. Zij hebben ons daarmee een zeer goed en een zeer vol en een zeer nuttig boek aangeboden. Daarmee willen we hen van harte feliciteren. Het volbrengen van deze arbeid zal hen terecht zeer dankbaar hebben gestemd. Wij mogen in die dankbaarheid delen en zijn er ook zelf mee te feliciteren, dat dit boek op onze tafel kon worden gelegd. Er was grote behoefte aan!

Nodig

Hoe nodig deze uitgave wel was kan ons blijken, als we eens even de vraag stellen, welke boeken nu eigenlijk als 'vóórgangers' van de *Beknopte Dogmatiek* zouden kunnen beschouwen. We kunnen met moeite tot enkele titels komen. Maar voor de studenten uit Apeldoorn en ook voor de studenten

uit Kampen, waartoe ik zelf mag behoren, is er eigenlijk één titel, die boven alle andere titels komt uit te steken: Dr. A.G. Honig, *Handboek van de Gereformeerde Dogmatiek*. Voor vele generaties studenten was dit Handboek het leerboek bij uitnemendheid op dogmatisch gebied. Hele generaties gereformeerde theologen zijn met honig grootgebracht!

Dat handboek verscheen in... 1938! In die tijd lagen de fronten van de strijd op andere plaatsen dan nu. Andere en nieuwere theologen vragen nu onze aandacht. Ook het omgekeerde is waar: Zaken die toen als grote problemen werden beschouwd hebben voor ons het problematische verloren en krijgen nauwelijks meer onze aandacht. En toch was tot voor kort eigenlijk nog Honig's *Handboek* in onze kringen het leerboek bij uitnemendheid.

Hoe gewenst was een waardige opvolger! Zeker, andere werken deden soms hun intrede. We zeggen er geen kwaad van. Verre van dat. Toch zal men het ons niet euvel duiden, als we de *Beknopte Dogmatiek* van de beide Apeldoornse hoogleraren als de opvolger van Honig beschouwen. Een opvolger waaraan grote behoefte ontstond! Van 1938 naar 1992! Een heel eind. Een grote afstand!

Confessioneel-gereformeerd

De beide hoogleraren geven van de dogmatiek de volgende omschrijving: De theologische wetenschap die op systematische wijze spreekt over wat God in zijn Woord geopenbaard heeft en die de leer van de kerk heeft te toetsen aan de Heilige Schrift, daarop te funderen en in het licht daarvan te interpreteren (26).

In een Gereformeerde Dogmatiek gaat het uiteraard niet om de publicatie van de particuliere geloofsopvattingen van de schrijver(s). In het centrum van de belangstelling behoort te staan de leer van de kerk, de belijdenis van de kerk (waarmee de beide schrijvers overigens van harte instemmen). De maatstaf en het criterium, zowel voor de verklaring als voor de beoordeling van de leer, is gelegen in de Heilige Schrift zelf.

De verwachting die door de gegeven omschrijving wordt gewekt wordt in het gehele werk op een uitnemende wijze vervuld. De belijdenis van de kerk staat in het centrum. Voor het Schriftbewijs wordt alle aandacht gevraagd. Daarbij wordt de arbeid van andere theologen voor het eigen doel

nuttig gemaakt. Vooral Calvin en H. Bavinck komen we telkens weer tegen. Ook het *Handboek* van Honig vroeg zeer nadrukkelijk aandacht voor het Schriftbewijs. Deze goede traditie wordt door de beide Apeldoornse hoogleraren voortgezet en doorgetrokken. Hier wil ik nog een opmerking aan toevoegen:

Wie de *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek* kent en verstaat, die heeft tegelijk een behoorlijke kennis opgedaan van de inhoud van onze belijdenisschriften. Hij heeft ook geleerd daar op een goede manier mee om te gaan. Hij heeft ook inzicht gekregen in de Heilige Schrift als bron en fundament van onze geloofsleer. Daardoor is de *Beknopte Dogmatiek* een uitnemend leerboek voor de studenten in de theologie. Maar ze is ook een uitnemend leesboek voor de niet-theoloog, die belangstelling heeft.

Voor alle belangstellenden

Ik verwacht wel enige tegenspraak in verband met dat laatste zinnetje hierboven. Iemand zou kunnen zeggen: De *Beknopte Dogmatiek* mag dan een mooi boek zijn. Het is een boek van een paar knappe theologen. Maar daardoor is het natuurlijk ook een boek voor theologen en niet voor 'gewone' gemeentelieden!

Daarin heeft de tegenspreker dan toch ongelijk. De schrijvers volgen een heel goede methode, die je de laatste tijd in veel meer boeken tegenkomt.

Het boek is gesteld in twee soorten letters. De voortgaande lijn van het betoog wordt gevormd door de stukjes met de grote letter. Die kun je achter elkaar lezen. De lijn van het betoog houd je zo vast.

Tussen de stukjes in grote letter vind je stukjes met een kleine letter. Daar gaat het betoog niet verder. Er wordt gestopt om plaats te verlenen aan enkele meer specifiek theologische gegevens, aan discussiepunten, aan bestrijding en polemiek. De niet-theoloog kan deze kleine-letterstukjes overslaan zonder dat hij de draad van de gedachtengang verliest. Vergelijk het lezen van de *Beknopte Dogmatiek* met een zwempartij. Door de stukjes met grote letter zwemt de lezer voort. Bij de stukjes met kleine letter is het water-trappen geblazen. Al watertrappend leveren daar de theologen de nodige gedachten uit en houden zij, als het ware in waterpolo-opstelling, hun gevechten.

Ik geloof niet dat de 'gewone' broeder of zuster ('gewoon' is eigenlijk beledi-

gend, zowel voor het niet-theologische kerklid als voor de theoloog, die dan dus 'ongewoon' of 'erger is)... ik geloof niet, dat de 'gewone' broeder of zuster zich moet laten afschrikken van de lezing van dit boek. Bij voldoende belangstelling zal het best lukken. En met de kleine letters is het toch echt ook wel te proberen!

(wordt vervolgd)

B. Wielenga, Richmond, Z.A.

Zendingsperspektieven in de eredienst

Enige tijd geleden al weer leverde ik een bijdrage over liturgie en zending in ons blad. Ik werd daartoe geïnspireerd door lezing van een paar artikelen geschreven door de vooraanstaande Stellenbosse zendingshoogleraar dr. J. du Preez. Het doet mij dan ook genoeg nu een publikatie van zijn hand aan te kunnen kondigen die geheel aan de relatie tussen de eredienst en de zending is gewijd: *Sendingsperspektiewe in die erediens*, 1992. Ik ga uitvoeriger op dit boekje – een deeltje in de interessante serie *Stellenbosse Teologiese Studies* – in dan een boekbespreking eigenlijk toelaat. Maar de zaak lijkt mij van veel belang. Vandaag de dag staat de gemeente-opbouw in het centrum van de belangstelling. Daarbij kan niet anders dan uitvoerig over eredienst en over zending gesproken worden. In deze bijdrage van Prof du Preez wordt de onderlinge relatie tussen beide brandpunten van gemeente-opbouw aan de orde gesteld. In een theologisch verantwoord en confessioneel belijnd betoog laat hij zien dat de zondagse eredienst alles te maken heeft met de zendingsroeping van de kerk.

Hoe komt iemand ertoe om eredienst en zending onlosmakelijk aan elkaar te koppelen? Du Preez wijst erop dat de God die in de eredienst aanbeden wordt de zendende God is: Hij zond Christus in deze wereld, die zijn leven voor velen gegeven heeft, en die na zijn opstanding uit de dood en de schenking van zijn Geest zijn discipelen de wereld in zond om volkeren tot zijn leerlingen te maken. Zending komt op uit het hart van God, en is geheel en al Zijn werk. Vandaar dan ook dat

Du Preez blijft spreken van *Missio Dei* in navolging onder andere van Prof David Bosch die over deze term onlangs opmerkte: Zending is vóór alles het werk van de Drie-ene God, Schepper, Verlosser en Heiligmaker ten dienste van de wereld; een dienst waaraan de kerk door Gods genade mag deel hebben. Deze God is het die door zijn Geest zijn kinderen in staat stelt Hem te aanbidden in de eredienst. Zending zowel als eredienst zijn aspecten van het ene werk van God door zijn Geest in deze wereld. Het werk van God is één; en daarom horen eredienst en zending ook onlosmakelijk bijeen.

Nog van een andere kant benadert Prof du Preez de samenhang tussen eredienst en zending. Hij beschrijft de verhouding tussen kerk en koninkrijk van God: de kerk is de ruimte in deze wereld waar de koningsheerschappij van Christus vorm en gestalte krijgt. De kerk is zo een teken dat naar dit rijk verwijst. Als getuige van dit rijk moet de kerk geheel en al op dit rijk dat gekomen en komende is, gericht zijn. Ze is daaraan dienstbaar met al wat ze is en heeft, ook in de eredienst. Het verbaast dan ook niet dat zo de eredienst in het kader van het koninkrijk van God wordt geplaatst. En tegen deze achtergrond komt du Preez dan te spreken over zendingsperspektieven in de eredienst.

Prof du Preez werkt dus sterk met het koninkrijksmotief. En al is daar niets op tegen, toch zou ik graag de zaak ook nog vanuit het verbond benaderd hebben gezien. Juist waar het gaat om de eredienst, lijkt mij het verbond een eerste invalshoek. In zijn dissertatie *Die koms van die koninkryk volgens die boek Openbaring*, 1979, betoogt hij dat het koninkrijk van God komt in de weg van het verbond. Op deze manier kunnen we de onverbreekelijke band tussen zending en eredienst glashelder laten zien. Maar hij zal het op dit punt wel met mij eens zijn, denk ik. Het is goed hierbij het onderscheid in rekening te brengen dat Du Preez in navolging van anderen maakt tussen missionaire intentie en missionaire dimensie. Wanneer de eredienst gebruikt wordt als onderdeel van een evangelisatie-kampagne, dan wordt ze doelbewust (intentioneel) voor de zending ingezet. De eredienst is dan zendingsgericht. Maar over het algemeen is dat niet het geval. Toch is de eredienst als geheel en in haar onderdelen een getuigenis in en naar de wereld toe, zelfs ook wanneer de kerk op het intiemst omgang heeft met haar Heer aan het Avondmaal. Dat is de zendingsdimensie die de eredienst doortrekt; ze is dan zendingsbetrokken. Het is goed dit bijzonder zinvolle onderscheid toe te passen bij ons nadenken over eredienst en zending.

De eredienst wordt door Prof du Preez getypeerd als viering – viering van het heil en van de onderlinge gemeen-

schap. En terecht wijst hij erop dat die viering op de toonhoogte van de aanbidding moet worden gehouden. Eredienst is boven alles aanbidding (worship) – een kenmerk dat in gereformeerde kerkdiensten m.i. niet altijd zo duidelijk wordt opgemerkt. Maar ook al is de kerk in de eredienst op deze manier sterk vertikaal en intern bezig, toch is ze zo een getuige van het koninkrijk in de wereld de wereld ten goede. Met een aantal bijbelse voorbeelden laat hij de wederzijdse betrokkenheid zien die er is tussen eredienst als viering en aanbidding enerzijds en het op de wereld gerichte getuigenis anderzijds, bij voorbeeld Hand. 2:42-47; Openb. 22:17.

Het kan niet de bedoeling zijn hier na te gaan hoe Prof du Preez de verschillende onderdelen van de liturgie natrekt op hun missionaire betrokkenheid en gerichtheid. In de paragraaf over de prediking komt hij heel praktisch met richtlijnen hoe men in een preek, ook op de feestdagen van het kerkelijk jaar, de zendingsbetrokkenheid van de bijbelse stof kan laten zien. Ook waar de tekst niet duidelijk zendingsgericht is, heeft de preek toch een zendingsbetrokkenheid. Want de gemeente wordt zo toegerust voor haar werk als getuige van het gekomen en komende rijk. Een dimensie die de prediker niet uit het oog, en het hart, moet verliezen.

Zijn behandeling van de sacramenten vind ik werkelijk uitstekend. Het is toch te betreuren dat het missionaire sacrament bij uitstek, de doop, zo weinig missionair wordt beleefd in veel gereformeerde kerken. De kerkelijke formulieren leggen ook geen verband tussen doop en zending. In het dankgebed na de doop zou m.i. heel goed een plaats ingeruimd kunnen worden voor de roeping van de dopeling om getuige te zijn van zijn nieuwe Heer en diens rijk. Het zelfde kan in verband met het Avondmaal gezegd worden.

Ik wil tenslotte alleen nog wijzen op Prof du Preez' behandeling van de voorbede in zendingsperspektief. Hij haalt een aantal treffende voorbeelden uit de Bijbel aan waarin het lot van de heidenwereld aan God wordt voorgelegd. Het meest roerende voorbeeld vind ik nog altijd het gebed van Salomo bij de tempelopening, 1 Kon. 8:41-43. In de dienst der voorbeden zou ook heel goed een informatie-element ingebouwd kunnen worden, bij voorbeeld door eerst een gebedsbrief voor de zending voor te lezen, of door over lokaal evangelisatie werk te (laten) informeren. Du Preez bespreekt dan ook de betekenis van de aankondigingen in de eredienst vanuit zendingsperspektief (:79). En wat ik zelf destijds over de plaats van de kollekte in de eredienst schreef, vond ik bij hem bevestigd.

De brochure van Prof du Preez bepaalt ons erbij hoe onlosmakelijk eredienst

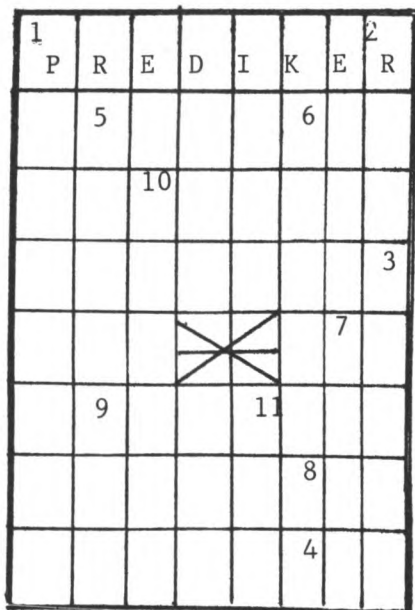
en zending op elkaar betrokken zijn. Het zou rituele onzin zijn om zondags naar de kerk te gaan, maar de rest van de week ons geloof thuis te laten. Zondag 38 Heid. Kat. wijst terecht op het onderlinge verband tussen het een en het ander. Maar even onzinnig is het God zondags in de eredienst te aanbidden, maar het christelijk getuigenis verder maar te vergeten. Op dit verband wijst Zondag 38 helaas niet, al zou met een beetje goede wil het er wel ingelezen kunnen worden.

Wil zending niet verworden tot een menselijk projekt, waarbij het vooral aankomt op goede planning en efficiënte organisatie, de eredienst moet ons erbij bepalen dat zending Gods eigen werk is, waarin wij mogen mee doen. Zending is een voorrecht, en geen recht, van de kerk. We zouden dit een liturgisch perspectief op de zending kunnen noemen. Ik wil maar zeggen: Prof du Preez' studie noodt tot verdere bezinning op zending. En wie zou daar niet aan willen meedoen?

Naar aanleiding van: Prof. Dr. J. du Preez
Sendingperspektiewe in die erediens.
Stellenbosse teologiese Studies No's 18-19. NG Kerk Uitgewers, 1992.
Pagg. 112; Prijs: R 35,- (ong. f 25,-);
ISBN-NO 0 86991 573 8.

G. Wijkhuizen-van Vuuren, Den Helder

Puzzelhoekje

Hallo jongens en meisjes.
Dit is een nieuwe rubriek speciaal voor jullie.
Omdat ik veel puzzels uit de bijbel wil maken beginnen we met een bijbelboekenpuzzel. Deze puzzel werkt als een spiraal naar binnen. De laatste letter van het gevonden bijbelboek is de eerste van de volgende. Er is maar één mogelijkheid. De eerste is gegeven.

Joke Holwerda, Emmeloord

Onmogelijk geluk

door Jean Pierre Rawie

De dichter Slauerhoff zegt in een van zijn gedichten ergens: „Alleen in mijn gedichten kan ik wonen...". Dat een lezer zich opgenomen, zich thuis voelt in een gedicht, zelfs in een hele bundel, komt maar zelden voor. Zo'n bundel is 'Onmogelijk geluk' van Jean Pierre Rawie.

Het meest duidelijke thema van Rawie is: vergankelijkheid; anderzijds verheugt de dichter zich ondanks het betrekkelijke en het broze van alles in het leven op wat er nog komt. Rawie is duidelijk een broertje van Prediker:

Erop bedacht dat alles brak
waarnaar ik maar mijn hand uitstak,

dat alle dingen die ik mooi
en onontbeerlijk vond ten prooi

aan de genadeloze tijd
ontluisterd werden en ontwijd,

durf ik naar wat ternauwernood
is teruggezongen uit de dood

niet om te zien. Bij elke zin
houd ik mijn laatste adem in.

en:

...maar toch: er valt onder de kleine
lamp
nog zoveel onontgonnens
te ontginnen.

De aarde is nog ongeëvenaard;
er liggen nog oneindige domeinen
waarover deze lamp moet schijnen
braak...

Prediker zegt: „Wat er nu is, was er vroeger ook al, en wat er straks komt, is er altijd al geweest...". Rawie verwoordt onder meer dit gevoel in:

STERFBED

Mijn vader sterft; als ik zijn hand
vasthoud,
voel ik de botten door zijn huid heen
steken.

Ik zoek naar woorden, maar hij kan
niet spreken
en is bij elke ademtocht benauwd.

Dus schud ik kussens en verschik de
deken,
waar hij met krachteloze hand in
klauwt;

ik blijf zijn kind, al word ik
eeuwenoud,
en blijf als kind voor eeuwig
in gebreke.

Wij volgen één voor één hetzelfde
pad,
en worden met dezelfde maat
gemeten;
ik zie mijzelf nu bij zijn bed gezeten

zoals hij bij zijn eigen vader zat;
straks is hij weg en heeft hij nooit
geweten
hoe machteloos ik hem
heb liefgehad.

In AULA zegt Rawie in woorden hoe

een onherroepelijk afscheid door de dood voelt:

...en voelde ik de lichten doven
en met een plotselinge pijn
het tussen hem en mij geschoven
nooit meer te openen gordijn...

Dat de dichter Rawie net als Prediker geniet van geluk, al duurt dat maar een moment, blijkt uit:

...wat is geweest is om het even
wat wordt van geen belang, zolang
ik zulke liefde nog kan geven
en zulke liefde nog ontvang...

maar hart, ik sta voor deze weken
voor eeuwig bij je in de schuld.

en:

...Een leven lang van lief en leed ten
spijt,
besef ik, dat ik altijd heb geweten
dat ik uitsluitend hierop
heb gewacht...

Het derde thema dat opvalt na 'betrekkelijkheid' en 'genieten van een ogenblik van liefde' is 'heimwee', misschien wel 'geloof' of 'heimwee naar geloof', misschien ook wel 'de zekerheid van de dingen die je hoopt':

...de ziel versmacht naar God, en
wat zij verder in de
ontreding naar een rustpunt
tracht,
zij zal haar rust tot zij Hem heeft niet
vinden...

De ongelooflijke gave een persoon uit te beelden, in dit geval 'mijn oude moedertje', zie je in:

...Meer dan een halve eeuw mijn
vader trouw
keerde zij waar zij kon het kwaad
ten goede,
en als het even in haar macht lag
zou
zij hem ook voor het heengaan nog
behoeden...

Misschien dat zelfs mijn moeder ooit
zal sterven
maar in haar blauwe ogen blijft die
blik
alsof het allermooiste nog moet
komen...

De keuze van woorden, de keuze van de melodie van de woorden, de sonnetvorm waarin de dichter schrijft, maken deze gedichten werkelijk tot 'Klink-dichten'. Kortom, ONMOGELIJK GELUK maakt je als lezer voor vele momenten echt gelukkig. Rawie zelf blijft heel bescheiden zeggen:

...in ootmoed pogend een gedicht te
maken
dat meer zou mogen zijn dan een
gedicht...

Dat is precies wat hij gedaan heeft.

Jean Pierre Rawie, *Onmogelijk geluk*.
1992, Uitg. Bert Bakker, Amsterdam

Anne Bergsma, Groningen

Verhalen uit een verwoest verleden

In de serie *privé-domein* van uitgeverij De Arbeiderspers verschijnen met gestage regelmaat autobiografische geschriften. Het is een prachtige serie, mooie boeken, fraai vormgegeven. Nu wordt het soort biografie waar *privé-domein* het van moet hebben reeds lange tijd tot de literatuur gerekend. In de serie treffen we werk aan van Slauerhoff, A. Roland Holst, Multatuli en menige Rus, waaronder Toergen-jew, Tsjechow en Tolstoj. Het lezen van brieven en dagboeken van geliefde schrijvers blijkt een prachtig middel om de auteur, die je al uit zijn romans, verhalen of gedichten meende te kennen, te ontmoeten.

Van de vorig jaar op 87-jarige leeftijd overleden Poolse schrijver Isaac Bashevis Singer is als deel 180 in *privé-domein* verschenen: *Het hof van mijn vader*, herinneringen aan een joodse jeugd. Singer werd op 14 juli 1904 in het Poolse Radzimin geboren, een dorp in de buurt van Warschau. Toen hij vier was verhuisde het gezin naar de hoofdstad. Zijn vader was rabbi en hij kreeg een traditioneel joodse opvoeding en scholing. Zijn ouders hadden hem voorbestemd om rabbijn te worden. Onder invloed van zijn oudere broer besloot hij op zijn twintigste de religieuze studie te verruilen voor het schrijverschap. De eerste tijd schreef hij voornamelijk in het Hebreeuws, maar die taal was te beperkend, ook al omdat bijna niemand in zijn omgeving het sprak. Hij ging over op het Jiddisch, een taal waarin hij zijn hele leven zou blijven schrijven, ook toen hij naar de Verenigde Staten geëmigreerd was.

Emigratie

De emigratie van Polen naar de Verenigde Staten vond plaats in 1935. Singer voelde toen al de dreiging van Nazi-Duitsland, maar ook de steeds verdere verslechtering van de situatie der Poolse joden deden hem zijn geboorteland de rug toekeren. In Amerika begon hij te schrijven aan een oeuvre, waarin zijn land van herkomst steeds het decor vormt van, om hun levensechtheid en kwaliteit veelgeroemde verhalen. Singer is nooit meer teruggekeerd naar Polen. In 1980 bedankte hij voor de uitnodiging door een Poolse literaire groepering voor een schrijversbijeenkomst in Warschau. „Ik zou het vreselijk vinden Polen te zien zonder er de mensen te treffen die mij na waren, en die gestraft zijn voor zonden die zij niet bedreven hebben. Ik ben bang dat ik zal moeten blijven schrijven over het Polen dat ik mij herinner.” Over dat Polen en over de mensen die hem na waren gaat de autobiografie die nu verschenen is. In het voorwoord

schrijft Singer dat het boek het resultaat is van een poging twee genres met elkaar te combineren – memoires en belletrise. Het boek berust op ware gebeurtenissen en wat opgetekend is, werd gezegd, maar de dialogen zijn gestileerd en hier en daar is een pointe aangescherpt, zonder dat de essentie van het gebeurde geweld werd aangedaan.

Beth Din

Het boek gaat over een gezin en een rabbinale rechtbank, die, aldus Singer, zo dicht op elkaar zaten dat er geen grens tussen te trekken viel. Deze rechtbank, Beth Din, is ontstaan toen Jethro Mozes de raad gaf zich bij de rechtspraak ter zijde te laten staan door helpers. Het gezin waarin Singer opgroeide, was nauw verweven met de rechtbank. Zijn vader wijdde zijn leven voor het ene deel aan het lezen van de Talmoed en voor het andere aan de rechtspraak. De Beth Din heeft Singer een rijke jeugd gegeven, al was het alleen maar door de onafzienbare stoet bizarre figuren die aan hem voorbij trok en door de uitzonderlijke gebeurtenissen waarvan hij getuige was. In het hoofdstukje Een gruwelijke vraag zit een aantal mannen in de winter bij de rabbijn Chassidische kwesties te bespreken. Het is sabbat. „Midden in die sfeer van hoop en verwachting met haar beloften en zegeningen en vervulling, ging de deur open en kwam er een oude jood binnen. Hij oogde niet als een gewone pauper, maar als een bedelaar uit een verhalenboek. Zijn opgelapte lange jas zal vol gaten waardoorheen het katonnen vuisel en de voering zichtbaar waren. Zijn pet was gerafeld. Zijn baard zat onder de sneeuw en ik geloof dat er ijspegels aan hingen. De man bracht de rauwheid van het leven van alledag en de winterse koude mee naar binnen.

‘Een goede week, rabbijn’

‘U ook een goede week en een goed jaar. Zegt u het eens’.

Na enig aarzelen stelt de man zijn vraag: „Rabbijn, mag een man bij zijn dode vrouw slapen?”

Het blijkt dat de vrouw al op de vrijdag voor de sabbat overleden is en dat de man haar niet op de grond durft leggen vanwege de ratten, die in de kelder waar hij woont over de grond lopen. „Ik ben al een nacht opgebleven maar ik ben nu uitgeput. Dus wil ik graag weten, rabbijn, of ik bij het lijk in bed mag liggen’.

Terwijl de man die laatste woorden sprak, zag ik iets dat ik nog nooit gezien had. het gezicht van mijn vader was helemaal betrand.”

Armoede

Als de eerste opwinding wat verdwe-

nen is, besluiten de mannen dat er wat gedaan moet worden. Ze stellen allerlei noodzakelijke middelen beschikbaar om de eerste nood te lenigen en besluiten naar het huis van de man te gaan. De jonge Singer mag eigenlijk niet mee, maar weet toch het ouderlijk huis te ontglippen. „Het was geen gewoon souterrain maar een grot, een hol in de aarde. [...] De man woonde onder de grond. Daar in de duisternis, in de kou en de viezigheid, leidde hij zijn ellendige bestaan met zijn vrouw, vechtend tegen horden kruipende schepselen die zijn lichaam en zijn korsten brood probeerden op te peuzelen. En nu dreigen die boosaardige dieren dat veel gekwelde lichaam ook nog te verminken.”

Eeuwig leven

Het is niet alleen droefheid in dit boek. Het is echt een heel rijk boek. Prachtig is het verhaal, De handelaar, over de man (een soort rijke jongeling of een Ezau, wie u maar wilt) die bij vader Singer komt en uitblinkt in zijn kennis van Thora en Talmoed. „Vader wreef over zijn voorhoofd en smakte bijna met zijn lippen. Hij zei: „Het is een voorrecht om u in huis te hebben.” Hij stuurde me naar moeder om te zeggen dat ze thee en versnaperingen voor zijn gast moest brengen. Even later kwam hij zelf de keuken in om haar over de bezoeker te vertellen. Moeder, zelf dochter van een vermaarde rabbijn was even opgetogen. Bij ons thuis werd geleerdheid beschouwd als de grootste rijkdom. Ik hield mijn oren wijd open want ik wilde geen woord missen.” De rabbijn heeft zeer diepgaande gesprekken met de man. In de studeerkamer wordt het gesprek echter op steeds luider toon voortgezet. „Af en toe meende ik zelfs een gesmoorde kreet te horen. Het was mijn vaders stem en het leek wel of hij kwaad was op iemand, alsof hij op het punt stond in woede uit te barsten maar zich met veel moeite wist te beheersen. [...] Het leed geen twijfel meer dat er een twistgesprek – een regelrechte ruzie – aan de gang was.” Dan komt de aap uit de mouw: de man is atheïst en wil zijn aandeel in het eeuwige leven voor honderd roebel verkopen. Aangezien hij zoveel kennis van de Thora en andere heilige zaken had vergaard, had hij volgens hem recht op een groot aandeel in de eeuwigheid.

Het boek geeft een indringend beeld van een wereld die er niet meer is. De dreiging van de Eerste Wereldoorlog, de moeizame verhouding van met de niet-joden, de reis van de jonge Singer naar het platteland van Polen, de vriendschappen, de schilderachtige types die bij vader Singer kwamen

klagen, bijpraten, discussiëren, ruzies bijleggen, biechten en advies vragen. Dit alles en nog veel meer maken *Het hof van mijn vader* zeer de moeite waard. Een groot gebrek van het boek is alleen het ontbreken van een verklarende woordenlijst. Tal van Jiddische woorden worden niet verklaard en ook uit de tekst is niet altijd duidelijk wat onder een term precies verstaan moet worden. Weet u bijvoorbeeld wat een av is, of chamets, of jesjewe en asjer jotzar?

I.B. Singer, *Het hof van mijn vader*. Herinneringen aan een joodse jeugd, De Arbeiderspers, 325 pagina's, f 49,50

Ex Libris

T. Hoekstra, Zwolle

Van de boekentafel

VOURPROEVEN is een boek met twaalf publikaties van Sybe Bakker, eerder verschenen in diverse bladen. Het zijn essays en kritieken in verband met literatuur. In het voorwoord spreekt Bakker zijn stille hoop uit dat leerlingen uit de hoogste klassen van havo en vwo er gebruik van zullen maken. Ik kan daar van harte mee instemmen. Wel denk ik dat vwo-leerlingen er het meeste profijt van zullen hebben. In het bijzonder kan ik aanbevelen wat Bakker geschreven heeft over kritiek; het is alleen al nuttig eens te lezen hoe die zich in de loop der tijd heeft ontwikkeld. De moderne benadering richt zich vooral op de vraag: hoe ondergaat de lezer het werk? Een methode waartegen nogal wat bezwaar is in te brengen; het gaat bij literatuurstudie toch allereerst om het werk zelf, de lezer is een wisselende en niet vast te stellen factor. Maar juist binnen deze 'receptie'-methode, waarin de persoonlijke reactie van de lezer voorop staat, is het niet te begrijpen dat kritiek vanuit een christelijke overtuiging op zo veel weerstand stuit. Immers: juist het geloof is voor de lezer het meest essentiële in zijn leven en het bepaalt daardoor in belangrijke mate hoe hij een literair werk ondergaat. Lezenswaardig is verder wat Bakker schrijft over vijf romans evenals het gedeelte over poëzie. Het doet me bijzonder deugd dat bij de romans ook aandacht wordt geschonken aan 'Een andere tamboer', door Hellema. Scho-

lieren, opgelet! Iets voor je literatuurlijst.

Uitgever: De Vuurbaak, Barneveld; omvang: 144 bladzijden; prijs: f 24,75.

RIJP EN GIFGROEN wil ouders en onderwijsgeevenden een heel beknopte handreiking bieden met betrekking tot kinder- en jeugdlektuur. Het oordeel over een groot deel van de boeken die daartoe gerekend worden, is negatief. Vooraf het occulte dat in veel van die boeken is aangetroffen, wordt als een bedreiging gezien. Volgens Matzken kan men slechts één op de zes boeken met een gerust hart door kinderen laten lezen. De waarheid van die uitspraak kan ik onmogelijk controleren. Van ongeveer 2400 boeken krijgt u hier een heel korte, schematische aanduiding. De verklaring van de gebruikte tekens had wel wat duidelijker kunnen zijn.

Uitgever: Stichting Bijbel en Onderwijs, Amersfoort. Prijs f 13,50.

JAAP KRONENBURG leefde van 1901-1938. Hij kwam uit een milieu van boerenarbeiders, gereformeerd, hard werkend, nuchter en vroom. Zijn leven is niet gemakkelijk geweest, hij verloor zijn ouders vroeg, kreeg op zijn zestiende t.b.c. en werd een eenzaam mens. In 1935 werd zijn eerste gedicht in een tijdschrift gepubliceerd, er volgden meer gedichten en in 1938 verscheen zijn bundel: *Mens en Nood*. Die bundel is nu herdrukt. Jan H. de Groot schreef er een inleiding bij. Het zijn eenvoudige gedichten; we zouden ze tot de volkskunst kunnen rekenen, maar ze getuigen soms onmiskenbaar van talent.

Zoals:

Ook dit

Een droge sloot, en stinken dat het doet!

Er ligt een kring, krioelend van de maden.

Ik kijk er huiv'rend naar... en denk hoe vaak wij baden:

O Vader, Die al 't leven voedt.

O, Vader, Die al 't leven voedt!

Help mij! nu ik ook dit aanvaarden moet.

Uitgever: Kok, Kampen. Omvang 70 bladzijden. Prijs f 13,50

NOOIT NUCHTER GENOEG is een bijzonder boekje. De ondertitel luidt: *Gedachten, gedichten en kindergezegen*, en daarmee is de inhoud goed getypeerd. De schijver, Wim Bevelander heeft een goed gevoel voor taal én wat hij te zeggen heeft, is de moeite van het overdenken waard. Bovendien heeft hij een aantal kostelijke opmer-

kingen van kinderen weergegeven die echt leesplezier opleveren. Je zou ze allemaal wel willen overtypen. Een kleine greep:

(voor de telefoon) Ik moet van mijn papa zeggen dat hij niet thuis is.

En: sommige mensen bidden zonder punten en komma's.

En: Tot zeven maal zeventig maal geef ik een ander de schuld.

U zult in *Opbouw* nog wel eens iets vinden dat ik uit dit boekje overneem. Het is verschenen bij Kok in Kampen, telt 48 bladzijden en kost f 12,50.

TER AFSLUITING: Yvonne Keuls heeft een nieuw boek geschreven. Het heet: *Meneer en mevrouw zijn gek*. Ik heb het nog maar net in mijn bezit, maar wilde u er alvast attent op maken. De schrijfster heeft een tijdlang met psychiatrische patiënten opgetrokken en uit wat ze zag en hoorde, componeerde zij haar boek. Uitgever: Ambo, Baarn; omvang 266 bladzijden; prijs f 29,50.

Persschouw

Marginaal?

Gebeuren

De verveling kan in de kerk toeslaan. Dat klinkt eigenlijk te actief. Verveling komt onmerkbaar. De zaak boeit niet, indien ze dit ooit al heeft gedaan. En er gebeurt dan ook niets meer. Er wordt gepreekt. Maar er gebeurt niets. Er wordt gedoopt. Maar wie merkt er wat van. Er wordt avondmaal gevierd. Maar de sleur was er al eerder. Er wordt begraven... Een moment lijken de dingen anders, en toch gaat met een week of wat alles weer gewoon door. Er gebeurt niets! Zou het waar zijn? Staat er niet dat het Woord van God nooit leeg terugkeert, maar dat het doet al wat Hem behaagt? Staat er niet dat het Woord een vuur is dat brandt? En staat er ook niet dat het voor de een zuurstof is en voor de ander stikstof, een reuk des doods ten dode en een reuk van het leven ten leven? Er gebeurt niets? De verveling is een oordeel, de ongevoeligheid van hart een straf, de moeheid aan het evangelie een vloek van God. Het is immers onmogelijk dat onder het Woord de dingen gelijk zouden blijven. Het was beter om er nooit iets van

gehoord te hebben dan verloren te gaan onder het Woord. Er gebeurt van alles. God luistert en ziet nauwlettend toe wat er op het Woord loskomt en wat er door geschiedt. Zijn Woord keert niet leeg tot Hem terug.

Het Woord geschiedt

We moeten die uitdrukking niet alleen maar voor de profeten van het Oude Testament reserveren. Zij spraken het Woord omdat het tot hen kwam. Dan lezen we: en het Woord geschiedde. Dat het inderdaad het Woord is, blijkt uit de zegswijze bij de Handelingen: het Woord wies. Het nam toe. Het groeide. Het zette zich uit in de vorming van een gemeente. Het trad aan het licht in het geloof van zovelen als er ten leven verordineerd waren. Daarom is het een oordeel, dat van God komt als Hij de oren doof maakt en wanneer Hij de ogen toesluit, zodat we zien en niet waarnemen en horende doof zijn. Als het evangelie ons verveelt en we zoeken altijd naar het andere, het nieuwe evangelie, heeft het dan ons hart werkelijk eerder geraakt? Of is er een hart dat onbekeerd is en onbekeerlijk, zodat het Woord er op afspringt, zoals het zaad op de weg, het zaad in de steenachtige plaats, het zaad door vliegende vogels weggenomen? Was dat zaad niet goed? Was er twee-, of drieërlei soort zaad? Neen. De bodem deugde niet. Daarom moet de Geest het hart openen, het zaad ingang doen vinden, zodat de gapende verveling wijkt en plaats maakt voor de vraag: wat moeten wij doen?

Dit artikel knipten we uit het chr. geref. weekblad: 'De Wekker' en is van de hand van de bekende hoogleraar en auteur te Apeldoorn, prof.dr. W. van 't Spijker. Velen houden zich met name vandaag de dag bezig met het wezen van de prediking. Wat is dat: preken? Hoe doet men dat? Wat zijn de voorwaarden, die aan de zuivere verkondiging van het Woord van Gods rijke genade moeten worden gesteld? Vullen wij zelfstandig die voorwaarden in? Kan men altijd zeggen als de wegen der prediking uiteengaan bij verschillende dominees in verschillende kerken en soms binnen hetzelfde kerkverband, dat het terug te voeren is op loutere aksentverschillen? Wordt de gemeente ontdekt aan de zonde? Wordt er nog een lied van boete en berouw opgegeven als reactie op het lezen van de Tien Woorden van Het Verbond? Of is dat in principe een gepasseerd station? Is het alleen maar gloria victoria? Maar waar de zonde niet wordt aangegeven is er ook geen plaats voor de verkondiging van de genade! Waar geen vermaan klinkt aan het adres van de Verbondsgemeente worden geen woorden van echte schriftuurlijke troost meer gehoord. Daarop moeten predikanten, kerkeraden en gemeenteleden zich permanent bezinnen!

Enschede

O. Mooiweer

Verslag regio Arnhem

Wij citeren uit het verslag van de Regiovergadering Arnhem van 29-10-'92. Ds. van der Linde uit Ede werd gefeliciteerd met zijn 25-jarig ambtsjubileum.

De notitie over het huwelijk, de scheiding en het tweede huwelijk van de kerk van Arnhem werd diepgaand besproken. De problematiek rond dit onderwerp werd uiterst moeilijk gevonden, maar in algemene zin werd instemming betuigd met de notitie. Tevens werd aangedrongen op een goede huwelijks catechese. Bij de rondvraag voor de kerken werd melding gemaakt van het feit dat ds. Kiers heeft bedankt voor het beroep dat de Ned. Geref. Kerk van Doetinchem/Velp op hem had uitgebracht.

Vanuit de Ned. Geref. Kerk van Arnhem werd bericht dat een beroep is uitgebracht op ds. Vrijhof, predikant van de Chr. Geref. Kerk van Arnhem en dat er een vacature is voor een part-time (Ned. Geref.) predikant, te beroepen door de Chr. Geref. Kerk en de Ned. Geref. Kerk gezamenlijk.

Adreswijzing ds K. Holwerda, predikant van Culemborg

Zijn nieuwe adres luidt: Eikvaren 10, 4102 XE Culemborg. Tel.: 03450-31574

Ned. Geref. Kerk van Doorn

De kerkeraad heeft een beroep uitgebracht op ds. R.R. Ganzevoort, predikant van de gemeenten Alkmaar en Zaanstreek Centrum.

60-jarig jubileum

Ds. J.F. Hulsteijn J. Fzn was op vrijdag 30 oktober jl. 60 jaar als predikant werkzaam.

Vrije Geref. Kerk te Wolvega

G. Haveman

In de regionale vergadering in de kerken in de regio Noord-Nederland van 19 okt. is aan br. G. Haveman na gehouden onderzoek en instemming met de belijdenis preekconsent verleend voor de tijd van één jaar. Het adres van br. G. Haveman is: Kraaiheide 11, 8471 TX Wolvega, tel. 05610-16117

Vrije Gereformeerde Kerk van Wolvega

Op 15 nov. zal br. G. Haveman bevestigd worden als voorganger van de Vrije Gereformeerde Kerk van Wolvega; ds. J. Schelhaas uit Zwolle zal in de bevestigings- en intrededienst voorgaan.

De Vrije Gereformeerde Kerk van Wolvega woont als waarnemer de vergaderingen van de kerken in de regio Noord-Nederland bij. (Adres van

deze kerk is: Postbus 30, 8470 AA Wolvega).

Ned. Geref. Kerk van Wieringermeer

Het scribaat berust bij de heer: K. Bakker, Schagerweg 17, 1775 PM Mid-denmeer (N.H.). Tel.: 02270-1454.

Ds. J. Waagmeester

Op 8 november overleed ds. Jan Waagmeester, geb. 4 maart 1910. Ds. Waagmeester diende achtereenvolgens de gemeenten van Oosterzee, Murwerwoude, Baarn, Hasselt en 's-Gravenhage-Z./W. Sinds enige tijd woonde ds. Waagmeester met zijn vrouw in Apeldoorn.

In het volgende nummer van Opbouw zal een In Memoriam verschijnen van de hand van ds. H. van Ommen.

Christelijk geloof en islam

Van het christelijk onderwijsblad BEZINNING verscheen een themanummer dat gewijd is aan het actuele thema: *Christelijk geloof en islam*. Vanwege het toenemend aantal islamitische leerlingen op christelijke scholen is bezinning op de verhouding tussen christelijk geloof en islam van groot belang. Sommigen streven naar een ontmoeting met islamieten waarbij het unieke karakter van het Evangelie losgelaten wordt.

In het themanummer is een uitvoerig interview opgenomen met ds. J. Slomp, die als taak heeft kerkleden toe te rusten voor de ontmoeting met moslims. Hij stelt dat God Zich ook in de islam heeft geopenbaard en ook verlossend werkt in de niet-christelijke wereldgodsdiensten. Hij acht het onjuist als een christelijke school ook de moslimleerlingen liefdevol het christelijk geloof voorhoudt als de weg ten leven. Dergelijke opvattingen komen we steeds vaker tegen in het christelijk onderwijs. In het themanummer wordt uiteengezet waarom deze opvattingen niet in overeenstemming zijn met de Bijbel.

Het themanummer van BEZINNING kan besteld worden door f 2,50 over te maken op girorekening 2.974.537 t.n.v. Adm. BEZINNING te Amersfoort met vermelding: *nummer christelijk geloof en islam*. Het Centrum Voorlichting Christelijk Onderwijs, uitgeefster van BEZINNING, is gaarne bereid op een gemeenteavond een lezing te verzorgen over onderwerpen als New Age, occultisme, de bijbelkritiek, geloofsopvoeding en kerkverlating, de nieuwe theologie en christelijk geloof en islam. Inlichtingen: Tel. 03420-14479.

Met ontroering hebben wij kennis genomen van het plotselinge overlijden van

DS. J. WAAGMEESTER

Met dankbaarheid gedenken wij, hoe hij onze gemeente met name in de moeilijke tijd na de scheuring als dienaar van God met raad en daad terzijde heeft gestaan.

De Here trooste zijn vrouw en overige familieleden.

Namens de Nederlands
Gereformeerde Kerk van Vlaardingen
H.J. Bruins, predikant
T.R.J. Niemeijer, scriba

Met ontroering hebben wij kennis genomen van het plotseling overlijden van onze broeder en vriend

DS. J. WAAGMEESTER

Groot is onze dank voor de trouwe en enthousiaste inzet waarmee hij na zijn emeritering samen met zijn vrouw de gemeente van Lisse gediend heeft.

Hij bleef dienaar van het Woord.

Onze gedachten gaan vooral uit naar haar die nu alleen verder moet. Moge de Here mevrouw Waagmeester troosten en sterken door Zijn Woord en Geest.

Namens de Nederlands
Gereformeerde Kerk van Lisse,
A.W.Vos, predikant
J. Bos, praeses
G.J. Rietkerk, scriba

Met ontroering vernamen wij dat de Here onverwachts tot Zich heeft genomen onze geliefde vroegere herder en leraar

JAN WAAGMEESTER

Wij gedenken in dankbaarheid de jaren, waarin ds. Waagmeester zich trouw en liefdevol inzette voor onze gemeente. Met hart en ziel heeft hij zich in dienst van God willen stellen, als een arbeider, die zich niet behoeft te schamen, maar rechte voren trekt bij het brengen van het Woord der waarheid (2 Timotheüs 2:15).

Onze hemelse Vader trooste zijn vrouw en overige familieleden.

Namens de Ned. Geref. kerk van
's-Gravenhage,
ds. H. Schuurman, voorzitter
J. Venderbos, secretaris

*Ik kan gaan slapen zonder zorgen,
want slapend kom ik bij U thuis.
Alleen bij U ben ik geborgen.
Gij doet mij rusten tot de morgen
en wonen in een veilig huis.
Psalm 4 : 3 (N. ber.)*

Intens verdrietig, maar dankbaar dat aan zijn lijden, van vele jaren, nu een einde is gekomen, delen wij U mede dat de HEERE tot Zich heeft genomen Zijn kind, mijn lieve man, onze zorgzame vader en grootvader

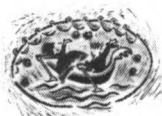
WILLEM GERRIT HENDRIK BOSMAN

op de leeftijd van 86 jaar.

Enschede: M.E. Bosman-de Klark
Hengelo (O): Mia Bosman
Almelo: Jeanne en Wieger Hof-Bosman
Enschede: Pim en Ineke Bosman-den Hollander
en kleinkinderen.

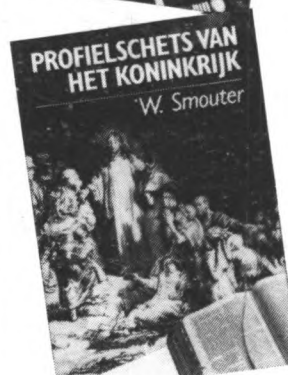
7523 ZV Enschede, 9 november 1992
Renbaanstraat 47

De begrafenis heeft vrijdag 13 november plaatsgevonden.

Kostbaar en kwetsbaar

Ds. Jan Mudde

Emmaüsganger
Johan Klein

KOSTBAAR EN KWETSBAAR

Wanneer je als jongen en meisje verliefd op elkaar wordt, neem je allerlei beslissingen. Zal je samen verder gaan? Wat is de rol van de seksualiteit in je verhouding? Als je kiest om bij elkaar te blijven, wordt het dan trouwen of samenwonen?

Ds. J.M. Mudde bespreekt deze vragen openhartig. Zonder omwegen zoekt hij het gesprek met jongeren. Hij laat zich niet leiden door achterhaalde tradities, maar ook niet door moderne vrijheid-blijheid verhalen. Uitgangspunt is de Bijbel en de overtuiging dat de bijbelse leefregels nog voluit het naleven waard zijn.

68 pagina's, f 13,50

LUISTEREN NAAR PSALMEN II

Psalmen spreken de taal van het hart. Het zijn reacties van mensen op God, op zijn daden, op zijn heil, op zijn zwijgen. Psalmen fluisteren en schreeuwen, lachen en klagen. Tegelijk zijn ze - en dat is het grootste wonder - voluit Woord van God.

Ds. M.R. van den Berg bespreekt uitvoerig achttien psalmen. Hij kijkt naar het historisch kader waarin de psalmen geschreven zijn en laat de betekenis van veel bijbelse kernwoorden zien. Het boek is een vervolg op 'Luisteren naar Psalmen I'.

149 pagina's, f 21,95

PROFIELSCHETS VAN HET KONINKRIJK

Jezus begint zijn onderwijs op aarde met de Bergrede. Het is een indringende rede, die de eeuwen door velen geïnspireerd heeft. De regels die Jezus geeft, zijn de regels van het Koninkrijk der hemelen en dat Koninkrijk wordt gepredikt.

In dit boek komen de zaligsprekingen aan de orde. Ze staan aan het begin van de Bergrede. Ds. W. Smouter ziet de zaligsprekingen als een uitnodigende beschrijving van de kinderen van het Koninkrijk. In acht penseelstreken de trekken van Jezus' discipelen, getekend door hun Meester.

72 pagina's, f 13,50

EMMAÜSGANGER

De kern van deze bundel wordt gevormd door een groep gedichten onder het hoofd 'Emmaüsganger'. Deze gedichten verwijzen naar de vreugde die Johan Klein vond in het Woord van God na een periode van geloofsstrijd. Daarnaast bevat de bundel gedichten in een lichter genre, waarin de dichter zich af en toe laat meeslepen in een sprankelend taalfeest. (Zie bijvoorbeeld de parodie op de stijl van C. Buddingh' in 'Mijn Galumvis'.)

Deze gevarieerde bundel wordt afgesloten met een tiental bijbelse liederen. Eerder verscheen van Johan Klein bij dezelfde uitgever de bundel 'Een lied voor de Bruidgom'.

94 pagina's, f 19,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel. Uitgaven van

Buijten & Schipperheijn

Valkenburgerstraat 106, 1011 NA Amsterdam
tel. (020) 623 66 12 - fax (020) 626 39 56

Op 6 november zijn getrouwd

A.J. V. HELDEN
weduwnaar van M.I. Kwakernaak

en

E. V.D. NEUT
weduwe van A. Pot

De grote belangstelling en de vele attenties die wij mochten ontvangen, hebben ons blij verrast.
Wij willen u daarvoor hartelijk danken.

De Meern, 11 november 1992
Lichtenberglaan 46, 3454 CW

Met ontroering nam de gemeente van de Nederlands Gereformeerde Kerk in Voorthuizen kennis van het overlijden van broeder

COR DE BOER

In de korte tijd dat hij in onze gemeente werkzaam was hebben we hem leren kennen als een broeder die met hart en ziel betrokken was bij de jongelui die hij catechese gaf. Zij en met hen de hele gemeente zullen hem erg missen.
God trooste zijn vrouw Reina, zijn kinderen en allen die hem lief hadden.

Nederlands Gereformeerde gemeente
Voorthuizen

Een kerk ging stuk

G. van den Brink
H.J. van der Kwast

ds. G. van den Brink
ds. H.J. van der Kwast

Een kerk ging stuk

Relaas van de breuk die optrad binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in de jaren 1967-1974

245 pagina's, f 39,75

Verkrijgbaar bij de boekhandel.
Een uitgave van

Buijten & Schipperheijn
Valkenburgerstraat 106, 1011 NA
Amsterdam, tel. (020) 623 66 12

"De beëindiging van de gemeenschap in de kerken van de Vrijmaking hebben wij niet begeerd of gezocht. Integendeel, we hebben steeds gepleit voor het aanvaarden van elkaar in Christus."

(pag. 10)

DE WERELD DRAAIT TOCH WEL DOOR.

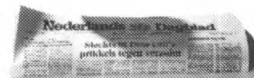
MAAR WAAR STAAT
UW KRANT BIJ STIL?

Het nieuws, de kranten, de dingen van de dag. De wereld draait wel door; zelfs al zou je er niet over schrijven. Maar waar staat uw krant bij stil?

Persvrijheid? Prima. Het Nederlands Dagblad neemt die vrijheid. Maar gebonden aan de Bijbel. Verbonden met mensen die daarnaar willen leven.

Een complete krant. Met het dagelijks nieuws. Veel ruimte voor religie en kerk. Constructief commentaar. Een gereformeerde ochtendkrant: scherp en schrap.

Wat denkt u van een vergelijkend waarden onderzoek? Neem, lees, proef en beproef. Een proefabonnement kost maar 13,-. Dan vindt u het Nederlands Dagblad vier weken lang, trouw bij u aan het ontbijt.

DE WERELD OP WAARDE

EEN KRANT LEER JE LEZEND PAS KENNEN.

Daarom neem ik een proefabonnement op het Nederlands Dagblad: vier weken lang thuisbezorgd voor 13,-. Ik betaal pas als ik uw acceptgiro heb ontvangen.

NAAM

ADRES

PC/WOONPLAATS

TELEFOONNUMMER

Stuur deze coupon in een envelop naar het NEDERLANDS DAGBLAD, Antwoordnummer 1004, 3770 VB Barneveld. Een postzegel is niet nodig. Of bel voor een proefabonnement: 03420-10720.

Nederlands Dagblad
Gereformeerd gezinsblad